SONORIZAREA FRICATIVELOR ȘI OCLUSIVELOR SURDE (s, ș, f; c, t, p) URMATE DE SONANTA NAZALĂ n, O TENDINȚĂ ACTIVĂ ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE

DE

DOINA HREAPCĂ

Introducere. Acomodarea de sonoritate care se manifestă în tendința de a avea, în grupuri consonantice, consoane din aceeași serie, fie numai surde, fie numai sonore, a fost definită pentru limba română ca o lege fonetică în acțiune[1]. Un exemplu concludent îl constituie sonorizarea lui [s] urmat de [b], [d], [g], în cuvinte ca *zbor*, *zdrobi*, *zgomot*; este vorba de fenomenul cel mai frecvent și mai consecvent de asimilare regresivă în limba română[2] (astăzi normă ortografică și ortoepică oficială).

De o atenție specială s-a bucurat, subiectul fiind reluat din diferite puncte de vedere, în diferite etape, și sonoritatea grupurilor consonantice formate dintr-o fricativă (s, ș) + *sonantă*, în special o *nazală* (m, n). Este de subliniat, de la început, că pentru acestea, ca și pentru sonantele *lichide* l, r, sonoritatea nu reprezintă o trăsătură pertinentă, iar acomodarea de sonoritate, deși frecventă, nu mai este obligatorie ca înaintea consoanelor *d*u zgomot, foneme sonore (b, d, g)[3]. Fenomenul a fost luat în considerație și apare discutat în diferite lucrări de lingvistică, dar nu a fost încă întreprinsă o cercetare specială, sistematică, asupra acomodării de sonoritate în grupurile consonantice alcătuite din *consoane surde* (fricative și oclusive) + *sonante* (nazale și lichide).

Într-un cadru mai larg, numeroase fapte au fost prezentate și analizate de Christea Geagea[4], care a intuit și existența unor deosebiri dialectale în ceea ce privește sonoritatea grupului *fricativă* + *nazală* (de altfel, într-o mai mică măsură, și pentru alte grupuri formate din *consoană surdă* + *sonantă*). Ca și Al. Procopovici[5], mai târziu, Geagea s-a arătat interesat de influența exercitată de sonoritatea nazalei asupra caracterului surd sau sonor al fricativei învecinate, admițînd că acest raport s-ar explica prin faptul că, în

---

[1] Vezi Pușcariu, *Limba română II*, p. 395; lista siglelor și abrevierilor folosite se află la sfîrșit.

[2] *Ibidem*, p. 94.

[3] Cf. Avram, *Cercetări asupra sonorității*, p. 88.

[4] Vezi Geagea, *Erweichung und Verhärtung*.

[5] *Principiul sonorității în economia limbii*, în DR, IV, 1924—1926, p. 30.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

română, există *nazale surde* și *nazale sonore* și a etichetat fenomenul ca fiind dialectal[6].

Această afirmație a fost combătută, în principiu, de Emil Petrovici, care, studiind în mod special sonoritatea nazalelor în limba română, a arătat că nu se poate vorbi de nazale *surde* independent de sunetele vecine, iar ezitarea între pronunția **sm, sn, şm, şn** (cu nazale parțial surde) și pronunția **zm, zn, jm, jn** (cu nazale sonore) constituie efectul unei tendințe de acomodare a surdelor la nazalele *sonore* următoare care „nu s-a impus cu aceeași forță în toate regiunile"[7]; E. Petrovici constată că în unele regiuni s s-a menținut surd, de regulă în cuvinte care provin dintr-un etimon cu fricativă surdă.

De acest tip de acomodare a fost preocupat și Sextil Pușcariu, ale cărui formulări însă nu aduc precizări în plus în ceea ce privește gradul de generalizare a fenomenului sau aria lui de răspîndire (deși se referă chiar la una din hărțile ALR)[8]. Ceea ce merită subliniat și reținut din afirmațiile sale este, în primul rînd, faptul că tipurile de sonorizare la care se referă reprezintă grupuri consonantice formate dintr-o fricativă (s) urmată de toate cele patru sonante ale limbii române (**m, n, l, r**). În al doilea rînd, este de observat că autorul are în vedere poziția în cuvînt a acestor grupuri.

După apariția *Atlasului lingvistic român* fenomenul a fost studiat, într-un cadru mai larg, de către Andrei Avram, în lucrarea sa de sinteză asupra sonorității sunetelor limbii române[9]. Autorul se ocupă de aspectele generale ale fenomenului de sonorizare a fricativelor dentale și prepalatale (**s, ş**) urmate de sonantele nazale ; în discutarea acestor vecinătăți consonantice, Avram este interesat în mod special de statutul sonorității nazalei în raport cu fricativa, surdă sau sonoră, precedentă[10]. Paralel sînt semnalate și alte cazuri ca, de exemplu, sonorizarea lui s (*zlab, zloi*), sau a oclusivei dentale surde **t** înainte de sonanta lichidă **l** (*gîd/dlej*)[11].

Luînd în considerație afirmațiile lui Petrovici, în examinarea acestui tip de acomodare, Andrei Avram a urmărit să vadă, pe baza unui material selectiv extras din ALR, dacă se poate constata și pune în discuție existența unor arii dialectale, deosebite între ele prin sonoritatea grupurilor *fricativă + nazală*[12]. Date fiind însă obiectivele cercetării și numărul de hărți, relativ redus, din ALR care au fost analizate, după cum ține să precizeze însuși autorul, concluziile sale în legătură cu repartizarea geografică a celor două serii de fricative sînt formulate, în general, cu o notă de rezervă. Avram subscrie

---

[6] Geagea, *op. cit.*, p. 155.

[7] Petrovici, *De la nasalité*, p. 20—21 ; cf. Avram, *op. cit.*, p. 91.

[8] Vezi Pușcariu, *Limba română II*, p. 95 : „Înainte de sonante uzul șovăie după regiuni și chiar după indivizi : *casnă* și *caznă*, *smeură* și *zmeură*, *Israel* și *Izrael*... Într-o regiune destul de mare se aude, precum se poate vedea din harta 62 a ALR, I, *zlab* în loc de *slab*. Șovăirea aceasta o avem și la cuvinte compuse cu prefixul *s-* (lat. *ex*) adăugat la tulpina începătoare cu o sonantă, precum *smulg* și *zmulg*. Grupul *sm* e pronunțat de unii *zm* și la mijlocul și la sfîrșitul cuvîntului : *bazm, cataplazmă, pesimizm* în locul literarului *basm, cataplasmă, pesimism* [...]". Verificînd harta *slab*, pe care o are în vedere S. Pușcariu, facem precizarea că punctele în care s-a notat frecvent *zlab* sînt situate în sudul Olteniei și în sud-vestul Munteniei.

[9] Vezi Avram, *Cercetări asupra sonorității*, p. 81 — 101.

[10] Vezi *op. cit.*, p. 92 și urm.

[11] *Ibidem*, p. 91.

[12] *Ibidem*, p. 92.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

la părerile exprimate anterior de Emil Petrovici, în sensul că, într-adevăr, tendința surdelor de a se sonoriza înaintea unei nazale nu s-a manifestat la fel de puternic în toate regiunile, dar arată că tendința de a rosti ca sonore fricativele urmate de nazale, independent de sonoritatea fricativei originare, poate fi constatată în toate graiurile dacoromâne. În același timp, este de reținut observația pe care o face autorul, valoroasă și pentru că se întemeiază pe studierea atentă a materialului lingvistic oferit de ALR, potrivit căreia aria „relativă" a variantelor care prezintă fonetismul s + *nazală* se află în Moldova, mai ales în jumătatea de nord[13]. Această constatare confirmă, în fapt, o altă părere, exprimată anterior de către Gh. Ivănescu, care avea în vedere fapte și tendințe articulatorii specifice vorbitorilor graiurilor moldovenești. În comentariile pe marginea unui articol referitor la „ortografierea" lui s și z[14], Gh. Ivănescu este de acord că *și în Moldova* cuvinte ca *gleznă*, *cizmă*, *aghiazmă* și *calapeteazmă* se pronunță cu z, dar combate pe I.D. Țicăloiu în ceea ce privește absența, în graiurile populare, a unor pronunții de tipul *lesne* sau *trăsnește*, adăugînd la lista cuvintelor în care, în graiurile din Moldova, se aude sn, și pe *bicisnic*, *crîsnic*, *crosnă*, *crosnar*. În aceste cuvinte „pronunția cu *sn* se explică... prin etimologia lor" (p. 422). Pornind de aici, Gh. Ivănescu trage concluzia că „organele articulatorii ale Moldovenilor nu sînt refractare de loc pronunției cu *sn*" și observă și pronunția *sm* în *smău*, *smeură* (*ibidem*).

De o frecvență mai mare a sonorizării consoanelor surde (în corelație cu asurzirea vocalelor) într-o arie largă, cuprinzînd Oltenia, Muntenia, *dar și Moldova*, vorbește Valeriu Rusu, pe baza unor exemple de sonorizări în condiții de fonetică sintactică sau determinate de „structura fonetică a cuvîntului"[15]. Reanalizînd materialul prezentat de autor, se poate remarca că, în exemplele din prima categorie, atestate în puncte din Moldova (*log–jîlav*, *o ļiag–di vînt*, *gîndâš/ž–di báligă*, *bobóž–di flyári*, *la lub–báti*, *marj–di*, *jumătád–de čas*, *lud–gálbăn*, *o bălút/d–ģiáta*, *vînt/d–mări*), se sonorizează c, ŝ, ş urmate de d, c urmat de j, t urmat de g(ģ), așadar de consoane membre ale corelației de sonoritate (vezi și p + b, t + d). De aceea, ele pot fi considerate ca înscriindu-se în cazurile de sonorizare *obligatorie* amintite la început. Exemplele citate mai sus reprezintă, în același timp, o probă a necesității de a separa, în cercetarea sonorizării, cazurile în care fenomenul se produce în fonetică sintactică (să se observe grupurile care s-au sonorizat pe această cale : *[cj], *[cd], *[šd], *[pb], *[şd], *[td], *[tg], *[tģ]) de cele în care fenomenul are loc în grupuri consonantice, în general, sau în cazuri de vecinătate consonantică frecvente, ca cele formate cu sonante (cf. t + m). Pe de altă parte, majoritatea exemplelor discutate în cea de a doua categorie stabilită de Valeriu Rusu (modificări determinate de structura fonetică a cuvîntului, vezi mai sus) prezintă sonorizări în *grupuri cu sonante* (de exemplu : *vîzlește*, *vîzlă*, *buvniță*, *padlagină*, *strajnic*), înregistrate îndeosebi în puncte din Oltenia, Muntenia, dar și din Crișana, Transilvania propriu-zisă și Mara-

[13] Avram, *op. cit.*, p. 93 — 94.

[14] *Observații la articolul precedent* [= Ion D. Țicăloiu, *Însemnări asupra ortografierii lui s și a lui z*], în BIFR «Alexandru Philippide», XI — XII, 1944 — 1945, p. 422.

[15] Valeriu Rusu, *Contribuții la descrierea graiurilor dacoromâne (pe baza ALR II, s.n., vol. III)*, în FD, V, 1963, p. 95 — 96.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

mureș și, numai incidental, în Moldova (vezi, în punctul 414 : *buvniță* și în punctul 605 : *buv/fnă*, cu o nuanță intermediară din punctul de vedere al sonorității fricativei).

În aceste condiții, credem că nu se poate vorbi de o asemănare între situația sonorizării în Oltenia, Muntenia și Moldova, la care s-ar adăuga și centrul Ardealului, spre deosebire de Banat și restul Transilvaniei, așa cum sugerează concluziile autorului[16].

Luînd în considerație situația de ansamblu pe care o prezintă hărțile ALR, fenomenul a fost apreciat ca *regional* și de Stelian Dumistrăcel, care îl încadrează printre fonetismele *preponderente în subdialectul de tip sudic*, arătînd însă că, în această privință, se pot observa unele similitudini între „subdialectul" muntenesc și cel crișean[17]. Autorul pune în discuție faptul că analiza acestui tip de sonorizare trebuie să țină seama de acțiunea sonantelor asupra tuturor consoanelor surde care le preced și, totodată, de apariția unor sonore *după* sonante, în aceleași arii (*ibid.*, p. 193 și urm.). Paralel, este sugerată legătura dintre acomodarea de sonoritate în *grupurile consonantice*, prin influența sonantelor, și sonorizarea *consoanelor surde* (urmate de vocale, intervocalice sau precedate de vocale), care poate fi constatată de asemenea în aceleași arii (*ibid.*, p. 197). Din aceste puncte de vedere sînt cercetate însă numai cazurile de sonorizare relevate de *adaptarea fonetică* a neologismului în graiurile populare.

În încheierea acestui succint istoric al problemei, mai menționăm că sonoritatea grupurilor consonantice, în speță a celor formate din fricative și nazale, a fost adusă în discuție de către diferiți lingviști (Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur, Alf Lombard) în analiza unor aspecte specifice limbii române comune, vorbite și scrise, și în legătură cu diverse influențe străine (franceză, germană, eventual italiană), detectabile în pronunțarea unor împrumuturi, fapte la care ne vom referi în continuare.

Se poate constata, așadar, că sonorizarea unor consoane surde în cadrul grupurilor consonantice a fost avută în vedere, în primul rînd, datorită interesului pentru cercetarea *sonantelor*, în special a nazalelor, din punctul de vedere al sonorității lor în limba română[18]. Totodată, acest fenomen a atras atenția în legătură cu ortografierea grupurilor consonantice care conțin sunetele *s* și *z*[19]. În lipsa unui studiu consacrat în mod special acestei probleme de fonetică a limbii române vorbite, apreciem că au rămas nediscutate o serie de

[16] Valeriu Rusu, *op. cit.*, p. 96.

[17] Pentru această categorie de fapte, vezi Dumistrăcel, *Fonetica neologismului*, în special cap. *Fonetisme dialectale de tip sudic cu circulație și în unele arii din Transilvania*, p. 233 și urm.

[18] Ele sînt considerate de foneticieni ca unele dintre cele mai frecvente sunete și, în același timp, dintre cele mai sonore ale limbii române : pe primul loc în această privință s-ar afla sonanta vibrantă *r*, căreia îi urmează nazala *n* și sonanta lichidă *l* ; vezi, de exemplu, Dimitrie Macrea, *Probleme de fonetică*, București, 1953, p. 39 ; cf. și Ion Coteanu și Dumitru Irimia, *Cercetări statistice privind fizionomia fonetică a limbii române vorbite*, în *Comunicări, Seria lingvistică*, VI, Academia R.S. România, Centrul de istorie, filologie și etnografie, Craiova, 1969, p. 18—19.

[19] Vezi Lombard, *La prononciation du roumain*, p. 161 — 163 ; Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților*, III, în DR, VI, p. 491 ; Iordan, *Limba română actuală*, p. 33 — 37 ; Iordan, *Limba română contemporană*, p. 208 ; Graur, *Tendințele actuale*, p. 49 — 50 ; cf. și I. D. Țicăloiu, *art. cit.*, în BIFR «Alexandru Philippide», vol. cit., p. 413—422 ; Andrei Avram, *L'alternance |s| ~ |z| en roumain*, în RRL, XX, 4, 1975, p. 321 — 324.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

aspecte importante referitoare la descrierea şi explicarea fenomenului, ca şi în ceea ce priveşte clasificarea lui (fonetism specific vorbirii comune sau regional, respectiv dialectal), fapt care ne-a determinat să ne ocupăm de cercetarea sa amănunţită.

Pornind de la problemele puse în discuţie pînă acum, de la ideile şi sugestiile avansate de autorii la care ne-am referit mai sus şi analizînd faptele de vorbire pe care le înregistrează *Atlasul lingvistic român* şi volumele apărute pînă în prezent din *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni* (hărţi şi texte dialectale), considerăm că încadrarea acestui fonetism din puncul de vedere al subdiviziunilor teritoriale ale dacoromânei poate fi soluţionată ţinînd seama de următoarele criterii:

1) tratamentul întregii serii a consoanelor surde, urmate dar şi *precedate* de sonante;

2) existenţa unor diferenţe privind sonorizarea surdelor în grupurile consonantice formate din *fricative* şi *sonante*, faţă de cele formate din *oclusive* şi *sonante*;

3) existenţa, pe teritoriul lingvistic dacoromân, a unor zone care se află constant în opoziţie în privinţa sonorităţii grupurilor consonantice formate din fricative sau oclusive cu sonante.

Pentru atingerea acestor obiective, avînd în vedere o serie de fapte care au împiedicat, în studiile anterioare, definirea specificului fenomenului ca şi urmărirea circulaţiei lui teritoriale, apreciem ca necesară delimitarea precisă a obiectului de studiu, faţă de următoarele situaţii:

a) *sonorizări obligatorii*, în grupuri formate din *consoană surdă + consoană fonem sonor* (de tipul [zb], [zd], [zg]);

b) *sonorizări în fonetică sintactică*, privite ca acomodări regresive şi progresive; acest tip de sonorizare a fost definit ca un fapt ce ţine, în general, de fizionomia fonetică a limbii române vorbite: acomodarea are loc între consoana finală a unui cuvînt şi consoana iniţială a cuvîntului următor (intră în discuţie seria întreagă a consoanelor surde şi seria întreagă a consoanelor sonore, respectiv toate sonantele)[20];

c) *grupuri „sonore"* formate din fricative sau oclusive şi sonante *care se explică etimologic* (la nivelul limbii comune sau în graiurile populare);

d) *sonorizări ale fricativei dentale surde* [s] urmată de nazalele [m] şi [n] *generalizate* pe teren românesc şi devenite normă ortografică şi ortoepică oficială (în cuvinte ca *dezmembra, dezmetici, dezmierda, dezmoşteni, deznaţionaliza*, cf. şi *dezlega*, faţă de cazurile oscilante, de tipul *smeură-zmeură*)[21].

* * *

În limba română comună, la nivelul ei scris dar şi la acela al pronunţării corecte, pentru grupurile în care o consoană, în vecinătatea unei sonante, este, de la caz la caz, surdă sau sonoră, factorul determinant îl constituie aspec-

[20] Cf. Marius Sala, *Cîteva probleme de fonetică sintactică în „Texte dialectale" culese de E. Petrovici*, în SCL, VI, 1955, nr. 3 — 4, p. 230 — 232; vezi şi E. Petrovici, *Unele tendinţe fonetice ale limbii române actuale*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 335 — 336. Analiza detaliată a acestui aspect se găseşte la Avram, *Cercetări asupra sonorităţii*, p. 95 — 101.

[21] Vezi discuţia la Avram, *op. cit.*, p. 133, care a înregistrat în *Dicţionarul limbii române literare contemporane* un număr de 32 de cazuri de „fluctuaţie liberă" între cele două foneme corelative.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

tul fonetic al etimonului (*cizmă*, dar *trăsni*, *basm*)[22]. Pentru același nivel, *pronunțiile* divergente, hiperliterare, cu desonorizări față de etimon (*smeu*, *posnă*, *cismă*, *groasnic*, *obrasnic*) au fost considerate ca aparținînd limbajului afectat, sau voit „distins". Ca revers al situației, sonorizările din vorbirea unor intelectuali, reflectate, uneori, și în scris (de tipul *bazm*, *trăzni*, *obijnui*) au fost explicate prin reacție contrară[23]. (De fapt, ele pot fi considerate, mai curînd, ca reflexe ale graiurilor din zonele lingvistice cărora aparțin cei în vorbirea sau în scrierea cărora sînt întîlnite.)

Pentru graiurile populare, problema aspectului fonetic al etimonului are și diferite alte implicații. Astfel, pronunțiile unor cuvinte cu desonorizări față de etimon (de tipul celor amintite mai sus), ca forme hipercorecte la nivelul graiurilor, au fost explicate prin reacția (inconștientă) a vorbitorilor de evitare tocmai a sonorizărilor, simțite ca fiind regionale[24]. De asemenea, probleme speciale apar și în legătură cu o serie de regionalisme, în special împrumuturi din maghiară și germană în graiurile din Transilvania și Banat, pentru cercetarea și încadrarea cărora s-ar impune o bună cunoaștere a pronunției dialectale a grupurilor alogene respective. În afară de aceasta, ar trebui apreciată măsura în care astfel de pronunții (cu fricative sau oclusive sonore în vecinătatea sonantelor), care se explică prin împrumut direct, au avut ca efect apariția unei deprinderi articulatorii analogice.

Pentru definirea statutului de fonetism regional (sau dialectal) al sonorizării fricativelor și oclusivelor surde în vecinătatea sonantelor ca tendință a limbii vorbite, pe baza analizei materialului înregistrat în sursele anunțate, se dovedesc *irelevante*, în principiu, cazurile în care grupul consonantic sonor este etimologic, în sensul că acest grup (de exemplu, **zn** în *caznă*) este redat ca atare în graiurile din toate provinciile țării (vezi și Ivănescu, *lucr. cit.*, Avram, *op. cit.*). De aceea, aceste situații nici nu au mai fost trecute în revistă. Cazurile de nerespectare a acestei „reguli" (de exemplu, pronunțarea grupului **zn** etimologic ca **sn**) prezintă importanță, pentru demonstrație, coroborate cu situațiile care se întîlnesc atît în zonele în care **sn** etimologic este păstrat, cît și în cele în care acest grup în situația indicată suferă alt tratament. Astfel de oscilații în reflectarea grupurilor sonore etimologic au fost consemnate consecvent. În mod firesc, ca obiect principal al cercetării s-a impus tratamentul grupurilor care în etimon prezintă fricative și oclusive surde. În sfîrșit, am făcut mențiuni speciale pentru o serie de cazuri greu de clasificat sau incerte, datorită explicațiilor diferite formulate cu privire la originea unor cuvinte, sau a lipsei etimonului, în dicționarele românești, pentru altele.

* * *

În lucrarea de față ne propunem să examinăm situația de ansamblu pe care o reflectă răspunsurile înregistrate în anchetele dialectale pentru ALR și NALR în ceea ce privește sonorizarea fricativelor și oclusivelor surde

[22] Cf. Petrovici, *De la nasalité*, p. 20 — 21, Graur-Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în BL, VI, 1938, p. 14 ; vezi și Gh. Ivănescu, *loc. cit.*

[23] Vezi Al. Graur, *Une loi du «plus grand effort»*, în BL, I, 1933, p. 112, Graur, *Tendințele actuale*, p 50. ; cf. Graur-Rosetti, *loc. cit.*, Lombard, *La prononciation du roumain*, p. 162 — 164.

[24] Vezi Stelian Dumistrăcel, **Glesnă, prasnic, îndrăsni** *în vorbirea populară*, în SCL, XXVI, nr. 4, 1975, p. 358 ; cf. Avram, *Cercetări asupra sonorității*, p. 95.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

(**s, ș, f ; c, t, p**) urmate de sonanta nazală **n** (prin asimilare regresivă) urmînd ca în viitor să ne ocupăm de cazurile de sonorizare în situația în care nazala precedă consoanele surde, fricative sau oclusive (prin asimilare progresivă). (Aceeași demonstrație se va impune, apoi, și pentru analiza fenomenului în cazul grupurilor în care **m**, **l**, **r** urmează sau precedă seria citată a surdelor.)

Materialul este prezentat pornind de la grupurile consonantice existente formate din fiecare dintre consoanele surde, fricative și oclusive, cu sonanta nazală **n**, pentru a urmări condițiile și măsura în care se realizează acomodarea regresivă (**sn : zn, șn : jn, fn : vn, cn : gn, tn : dn, pn : bn**). În al doilea rînd, am avut în vedere poziția în cuvînt a acestor grupuri (inițială, medială și finală), dată fiind influența, posibilă, a factorului „gradul forței de articulare".

În cadrul strict al clasificării și caracterizării lor ca atare, întrucît în lucrările de fonologie a limbii române nu există un consens cu privire la conceptul de *grup consonantic*[25], precizăm că vom numi astfel numai grupurile de consoane inițiale și finale, care fac parte din aceeași silabă (distincția respectivă ca și descrierea lor din punctul de vedere al structurii fonologice a cuvîntului au fost făcute de I. Coteanu în lucrarea citată) și că vom folosi pentru grupurile de consoane în poziție medială, care aparțin la silabe diferite (sau făcînd parte din aceeași silabă ?), denumirea de *secvență consonantică*, uzuală în bibliografia de specialitate.

I. [sn] : [zn]

Vecinătatea consonantică **s** (fricativă dentală surdă) + sonanta nazală **n** a fost discutată, paralel cu **sm**, în cadrul problemelor de sonoritate a limbii române, de ortografie și ortoepie, existența unor deosebiri dialectale în ceea ce privește sonorizarea lui **s** înaintea lui **n** fiind admisă în general.

Grupul **sn**, rar în limba română, este posibil numai la inițială (vezi *snoavă, snob, snop, a snopi* și derivatele lor, ap. Coteanu, *Grupurile consonantice*, p. 140) ; paralel, **zn** nu se realizează ca grup consonantic inițial sau final (*ibid.* ; vezi numai *znamie*, regionalism, cuvînt cu etimologia necunoscută). Secvențele consonantice **sn**, respectiv **zn** sînt însă frecvente în poziție medială.

A. *Grup sonor etimologic. False regresii (desonorizări)*

a) **zn-** în :

— *znoavă*[26], notat în ALR II s.n., vol. V, h. 1402/682; vezi și (spune) *znoave*, în același volum, h. 1397/105. Varianta pare să reflecte păstrarea fonetismului etimologic : literar *snoavă* < sl. *iz(ŭ) nova* „din nou" (vezi DEX, cf. DOOM, s.v.) ; paralel, etimonul este confirmat de *iznoavă* 'născocire, scornitură' (<sl. *izŭ nova* „din nou"), care, față de *snoavă*, păstrează fonetismul originar în scrierea literară. În dicționarele mai vechi sînt sem-

[25] Vezi discuția la Coteanu, *Grupurile consonantice*, p. 146 și urm. Autorul demonstrează că grupurile consonantice aflate în orice poziție în cuvînt pot fi corect descrise pe baza a 16 formule de combinări și numai cu condiția respectării riguroase a principiului silabic, analiza lor din acest punct de vedere servind la clarificarea structurii fonologice a cuvîntului în limba română actuală (cf. *ibid.*, p. 137).

[26] Ca regulă generală, am renunțat la transcrierea fonetică a exemplelor, cu excepția apariției acestora în contexte mai largi, sau a cazurilor pentru care s-a dovedit necesară, în subsidiar, comentarea altor fonetisme specifice graiurilor în discuție.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

nalate variante paralele, cu **sn** și cu **zn**, atît pentru *snoavă* (CADE, Scriban, D.), cît și pentru *iznoavă* (DA ; cf. și vb. *iznovi-isnovi*, *ibidem*) ;

b) **-zn-** în :

— *gleznă* (< sl. *glezĭnă*, *glezna*, cf. DA), înregistrat în numeroase puncte din rețeaua ALR I (este de fapt singura formă notată pe h. 59, vol. I), ALR II (h. 76 „ouăle picioarelor" ; MN 2168 „încheietura mîinii", p. 27 ; MN 6960 „antebraț", p. 25) ; cf. *NALR. Oltenia* (vol. I, h. 123), *NALR. Maramureș* (vol. I, h. 136), *NALR. Banat* (vol. I, h. 136). Pe aceeași hartă, respectiv pe aceleași pagini, din ALR II, Emil Petrovici a notat însă și forme cu **sn**, față de pronunția cu **zn** etimologic, — curent înregistrată în graiuri : (ouăle de la) *glésńe* (h. 76/334) ; (oasele de la) *glésna* (piciorului) (h. 76/987) ; *glésńĕ*, *glesń* (p. 27, MN 2168/334) ; *glésnă*, *glésne* (p. 27, MN 2168/987) ; (de la cot pînă la) *glésne* (p. 25, MN 6960/334) ; (de la cot pînă la) *glésnă* (p. 25, MN 6960/987). Observăm că pronunțiile cu desonorizarea fricativei dentale au fost înregistrate în aceleași puncte, unul situat în nordul Crișanei (334), iar altul în sudul Dobrogei (987). Adăugăm că în pct. 886, din sudul Olteniei, a fost notată pronunția *glez/snă* (vezi p. 25, MN 6960), prezentînd o nuanță intermediară între **z** și **s**, care poate sugera aceeași tendință de desonorizare ; cf. și *gleąsna* (piciorului) (h. 136/24), în recentul volum al atlasului regional al Banatului. Este de reținut în acest caz și precizarea pe care o găsim în DA : „Scris (și pronunțat pe alocuri) și *glesnă*" [27];

— *îndrăzni* (*în* + *drăzni*, înv. „a îndrăzni" < sl., cf. DEX ; vezi DA, CADE, Scriban, D., din sl. *drŭznonti*) ; cuvîntul apare înregistrat frecvent cu fonetismul **zn** pe diferite hărți : vezi, de exemplu, ALR II s.n., IV, h. 972 „a îndrăznit să mă lovească", vol. VI, h. 1798 „(nu îndrăznește să se arate) fățiș" ; — ca și în cazul precedent, sînt notate pronunții, incidentale, cu **sn** : *a îndrăsnit*, h. 972/334, 987 (pentru ultimul punct, Petrovici notează însă că în acest cuvînt **s** este o surdă *lenis*) ; cf. și *a îndrăz/snit*, cu nuanță intermediară, pe aceeași hartă în pct. 182. Dintre dicționarele la care ne referim, forma cu **sn** este consemnată în DA, cu mențiunea : „Și (uneori numai deosebire grafică) *îndrăsni*" ;

— *mirozmă* 'miros', regionalism (probabil contaminare între *miros* și *mireasmă*, cf. DLR ; vezi *mireasmă*, din slavonul *mirizma*, *ibidem*) : ALR II, p. 6, MN 6843/551 (punct situat în Moldova) ; în DLR este semnalată și varianta *mirosnă* (ap. MARIAN, NU., 468) ;

— *praznic* (din slavonul *prazdĭnikŭ*, *praznikŭ*, cf. DLR), cu fonetismul originar **zn**, în graiuri, ca și în limba literară : ALR II, h. 217 „îmi serbez ziua numelui" și h. 218 „serbarea patronului casei" ; cf. și verbul (a) *prăznui* (< slavonul *prazdĭnovati*, *praznovati*), notat pe aceleași hărți. Se întîlnesc, din nou, același tip de variante cu **zn** > **sn** : *prasnic*, (să) *prăsnuiască* (h. 218/987 ; în ambele cazuri **s** a fost subliniat de către anchetator). Considerăm

[27] În legătură cu astfel de precizări care se întîlnesc frecvent în DA în cazul unor exemple care intră în discuția noastră (vezi și mai sus *iznoavă-isnoavă*, *iznovi-isnovi*), considerăm necesar să citățm explicația din *Adaose și îndreptări* la *Îndrumări ortografice* (tomul I, Partea I, A — B, p. LXVII) : „ca întîiul element al unui grup de consonante, scriem totdeauna *z* în loc de *s*, cînd urmează consonantele fonice *b*, *d*, *g* (*zbier*, *zdruncin*, *zgăriu*), afară de cazurile cînd *s* aparține unui prefix simțit ca atare în limbă (*desbrăca* : *îmbrăca*, *desdoi* : *îndoi*, *desgrădi* : *îngrădi*). Înainte de *l*, *m*, *n*, nefiind stabilită ortoepia cuvintelor, nu putem nici noi urma o regulă, ci vom hotărî în fiecare caz, după pronunțarea cea mai obicinuită".

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

discutabilă, de fapt improprie, mențiunea „învechit" care însoțește varianta *prasnic* semnalată în DLR[28];

c) **-zn : ø**

B. *Grup sonor neetimologic*

1. *Evoluții pe teren românesc generalizate*

a) **zn - : ø**

b) **-zn- în :**

— *haznă* 'folos', regionalism (din magh. *haszon*, vezi DEX s.v., cf. DOOM; în maghiară, grafia *sz* redă sunetul *s*). Cu sensul regional 'arendă', neînregistrat în dicționare (vezi DA), apare notat în ALR II s.n., I, h. 146/349 (în Maramureș); vezi și *hăznuiește* (cu vite), *hăznari* (subst. pl.) 'negustori de cereale, vite', în ALR II s.n., IV, h. 1015 „face negoț" / pct. 102, cu sensuri de asemenea neînregistrate (cf. DA, CADE, Scriban, D. s.v. *hasnă*, *hăsnui*, DA s.v. *hasnăș*, Scriban, D. s.v. *hăsnar*; de observat că forma cuvîntului-titlu în aceste dicționare este cu **sn**; paralel, în regim de variante, sînt consemnate și cele cu **zn**);

— *poznă* (cuvînt cu etimologia necunoscută, cf. DLR; vezi Scriban, D., care citează pentru etimon v. germ. *posse*, pl. *possen*) : este înregistrat ca atare, destul de frecvent, în ALR II s.n., V, h. 1 403 „(numai tu puteai să-mi faci) o asemenea poznă !" (vezi și *pozmă*, cu *m* subliniat, în pct. 349), cf. h. 1 402 „(mi-a făcut) o bazaconie"; — s-a notat *posnă* (h. 1403 / 886), în sudul Olteniei, cu fonetismul comentat de către anchetatori : „În *posnă*, *s* este lenis"[29]. Reținem pentru această formă mențiunea din DLR „Scris și : *posnă*", prezentă, în sensul aceluiași fonetism, și în cazul unor termeni înrudiți ca *poznăi*, *pozni*, *poznit,-ă* (cf. *pozmit, -ă*);

c) **-zn : ø**

2. *Sonorizări regionale*

2.1. *În graiurile de sud și în graiurile nord-vestice*

a) **sn- > zn- în :**

—*znop*, pl. *znopi*, *znopuri* (literar *snop*, din sl. *snopă*, cf. DEX, CADE Scriban, D., în ultimele două semnalîndu-se și varianta cu **zn**, fără indicații, în ceea ce privește circulația), înregistrat frecvent și cu diferite sensuri : ALR II s.n., I, h. 54 „polog", h. 60 „măgar (la claia sau jumătatea de grîu)", h. 73 „năsădim (snopii pe arie)", h. 79 „jup de paie", h. 117 „snop (de strujeni)", cf. ALR II s.n., I, h. 56, h. 58, h. 64, h. 65, h. 71, h. 75, h. 262, vol. II, h. 592, ALR II, h. 294, ALRT, p. 82—83; *NALR. Oltenia*, III, MN 1030 „snop (de grîu)", planșa 72 (în 85 de puncte din cele 98 anchetate; în alte 3 puncte apar notații intermediare cu **s/zn**), vol. IV., h. 606 „snop (de strujeni)" (cu o situație similară); *NALR. Maramureș*, III, h. 813 „snop (de strujeni)", corespondentă și h. 824 „popă" = 'snopul care se pune deasupra unei clăi ca s-o apere de

[28] La o serie de probleme de etimologie și variante ale cuvintelor din DLR care conțin grupuri consonantice formate din fricative sau oclusive cu sonante, ne vom referi într-un articol viitor, pornind de la rezultatele analizei fenomenului de sonorizare din articolul de față.

[29] Pentru Geagea, *Erweichung und Verhärtung*, p. 161, *poznă* reprezintă un caz de „slăbire" a lui *s* datorită sonorității lui *n* următor și o situație identică cu *lesne* > *lezne* (vezi mai jos).

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

ploaie' (în 7 puncte din cele 25 anchetate ; în alte 4 puncte s-au notat alți termeni), cf. și h. 823 „picior (de grîu), din același volum.

Pe baza imaginii de ansamblu pe care o oferă atestările de mai sus (vezi H. 1), pronunția *znop*, cu sonorizarea fricativei s înaintea nazalei, ar putea fi considerată ca aproape generalizată în graiurile populare românești : **zn** este notat consecvent în majoritatea punctelor din aria sudică (vezi și se *znopește*, sub **2.2.**) ca și în cea nord-vestică (materialul oferit de recentele volume din NALR este deosebit de concludent în această privință). Din graiurile de acest tip, pronunția a „iradiat" în graiurile vecine transilvănene (acoperind, în mare, toată partea de vest a Transilvaniei propriu-zise), în zonele de la limita graiurilor moldovenești și, parțial, în cele limitrofe din Banat. În Moldova, fonetismul **zn** este înregistrat numai în pct. 605 din sud, alternînd cu **sn** în pct. 531, din vestul provinciei ; s-a notat însă consecvent numai **sn** în pct. 365, 386, 414, 514, 520, 537 și 551. Tot așa, în Banat, **zn** apare notat în pct. 27 și 47, din zone învecinate, de asemenea, cu graiuri de tip „sonorizant", în timp ce notația **sn** este consecventă în pct. 2, 36 și 76 (în pct. 29, termenul nu a fost înregistrat). Consecvent apare **sn** în pct. 987 din Dobrogea. În ariile „sonorizante", fonetismul **sn** se întîlnește în puncte izolate : 325, în Crișana, și 574, 705 și 728, din sud-estul Transilvaniei, respectiv, din nord-estul Munteniei. Adăugăm că, de exemplu, în Oltenia, zonă caracterizată printr-o maximă frecvență a lui **sn** > **zn** în *znop*, numai în 10 puncte din cele 98 anchetate ale rețelei NALR s-a înregistrat pronunția *snop*, cu fricativa dentală surdă păstrată (vezi *NALR.Oltenia*, III, MN 1 030 „snop (de grîu)", planșa 72).

b) **-sn-** > **-zn-** în :

— *doznic* (din *dos* + *-nic*, cf. DEX) 'ursuz', sens neînregistrat în dicționare : ALR II s.n., V, h. 1 243 / 219, 272, 279 (în Crișana și nordul Transilvaniei), 784, 791, 833, 872 (în Muntenia și Oltenia) ; cf. și h. 1 257 / 272 ; — cu **sn** : h. 1 243 / 334 (din nordul Crișanei) ; h. 1 257 / 365 (din nordul Moldovei) ; cf. și *NALR.Banat*, I, h. 44 / 40 ;

— *lezne* (*leznă*, *leznie*), *lezna* adj. și adv., cu sensul regional 'ieftin' (față de *lesne*, din bg. *lesno*, cf. DA) : ALR II s.n., IV, h. 1 021/53, 64, 95, 102, 105, 250, 272, 279, 284, 310, 316, 325 (în Crișana și în zona vecină din Transilvania), 848 (în Oltenia), 130 (și *lejne*, cu **z** > **j** ; vezi nota 31, de la p. 191), 141, 833 (în sudul Transilvaniei ; cf. ALRT, p. 81 / 172), 27 (în sud-estul Banatului) ; vezi și (a se) *lezni* 'a se ieftini', pe aceeași hartă, în pct. 260 (din nord-vestul Transilvaniei) ; cf. *lezne*, cu sensul curent, 'ușor', notat în ALR I, II, h. 203/790 (în Muntenia) ; — **sn** în *lesne* 'ieftin' a fost notat consecvent în Banat (h. 1 021 / 2, 29, 36, 76) și, incidental, în nordul Crișanei (pct. 334). În ceea ce privește situația acestor variante reflectată în dicționare, vom reține că Scriban consemnează forma *lezne* pentru *lesne* 'ușor' însoțită de mențiunea „(în) Olt. Transilv." ;

— *plezni* (față de *plesni*, din v. sl. *plesnonti*, cf. DLR), notat în Oltenia (mai ales) și în cîteva puncte din sudul și vestul Transilvaniei : ALR II, h. 51 / 833, 836, 848 ; ALR II, p. 118, MN 3 800 / 105 ; ALR II s.n., V, h. 1 408/ 836, cf. pct. 886 cu notația intermediară **z/sn** ; ALRT, p. 82 / 172, p. 259 / 812, p. 261 / 812 (de 3 ori) ; pentru Oltenia, cf. și *pleznea* (din palme), la Gamillscheg, *Die Mundart von Serbănești-Titulești*, p. 108 ; — paralel, în cîteva puncte din Oltenia și Muntenia, s-a înregistrat și *plesni*, cu fricativa

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

surdă păstrată : ALR I, I, h. 72 / 815 ; ALR II, h. 198 / 899, 928, ALRT, p. 246 / 769 ; cf. (se umblă) *cu plesnitu* (h. 198 / 899).

Varianta cu **zn** (*plezni*) este consemnată în DLR fără nici o indicație, iar atestările din ALR lipsesc (la fel s-a procedat și în cazul derivatelor *plesnire*, *plesnit*², *plesnitoare*, *plesnitură*).

A se compara cu *plezne* (subst. pl.) 'mătreață', *pleaznă* 'străgălie (la roata căruții)', *pleznitoare* 'id.' încadrate, pe baza atestărilor, în grupul sonorizărilor regionale exclusiv sudice și, de asemenea, cu *pleznitură* 'crăpătură (în zid)', din grupul cazurilor atestate exclusiv în aria nord-vestică de sonorizare (vezi mai jos sub **2.2.**, respectiv sub **2.3.**).

— *prîznel*, *priznel* (față de *prîsnel*, din slavonul *pristenĭ*, *prĕstenĭ*, cf. DLR) : ALR II s.n., I, h. 162 / 848 'crîng (la moară)', h. 165 / 728 'piuliță (la crîngul morii)' ; este notat mai frecvent în zona nord-vestică, în forma *priznel* 'străgălie (la roata căruții)', în ALR II s.n., h. 351 / 272, 284, 353, 362, 260 (numai la sg.), cf. *NALR. Maramureș*, III, h. 854 'id.' (în 11 puncte din cele 25 anchetate ; în alte două puncte apare nuanța intermediară **s/zn**) ; vezi și *prîznește* 'sfîrîie (fusul)', în ALR II s.n., II, h. 444 / 310; — forme cu **sn** sînt notate în aceeași arie : h. 351 / 219, 260 (numai în pl.) ; pentru Maramureș, vezi h. 854 din volumul citat (4 puncte cu **sn**, față de cele 11 cu **zn**). Comparația cu *NALR.Oltenia*, IV, pe baza hărții corespondente (h. 645 „prîsnel [la car]"), nu este posibilă întrucît față de titlul ei apar înregistrate diferite alte sinonime. Oscilația între o pronunție și alta se poate realiza imediat, de la forma de sg. la cea de pl. (vezi h. 351 / 260) și poate avea drept cauză ritmul vorbirii : [lento] *prisnel* ; [allegro] *priznele* (ALR II s.n., I, h. 162/182) ;

— *trăzni* (față de *trăsni*, din v. sl. *trĕsnonti*, cf. DLR) notat cu diferite sensuri ('a trosni', 'a scîrții', 'a bubui', 'a (-i) veni în minte'), la fel de frecvent atît în sudul țării cît și în graiurile de nord-vest, ca și în punctele învecinate acestora : ALR I, I, h. 72 / 96 ; ALR II, h. 198 / 157 ; p. 95, MN 2 744 / 346; p. 112, MN 2 834 / 272, 723 ; p. 113, MN 2 850 / 105 ; ALR II s.n., IV, h. 1 069 / 172, 192, 705, 728, 762 ; vol. V, h. 1 270 / 362, h. 1 466 / 362 ; ALRT, p. 134 / 284 ; cf. (de) *trăznit*, în ALR II, p. 112, MN 2 834 / 762, 728, 27 (paralel cu **sn**, în pct. 36, în Banat) ; ALRT, p. 240 / 728 ; izolat (vezi și pct. 27, Banat), **zn** în *a trăzni* (prin cap) a fost notat de Sever Pop și în nordul Moldovei (ALR I, I, h. 72 „mi-a venit în minte", pct. 370 și 424 ; paralel, **sn** în pct. 540) :

— *trăznet* (din *trăsni* + suf. *-et*) : ALR II, p. 95, MN 2 743 / 812 (în Oltenia), p. 113, MN 2842 / 362 (în Maramureș) ; ALRT, p. 257 / 791 (în Muntenia).

Pe baza aceluiași material, se poate observa că în graiuri din Muntenia s-a înregistrat și **sn** în *trăsni*, 'a bubui' și 'a scîrții' : ALR II s.n., V, h. 1 466, 1 469 / 728 (vezi, mai jos, și *trosni*, pentru etimologia căruia dicționarele trimit la *trăsni*) ; pe de altă parte, se poate constata iarăși că fricativa surdă se păstrează consecvent în graiurile din Moldova, Banat și Dobrogea : (a) *trăsni* (prin cap), în ALR I, I, h. 72 / 540 ; (a) *trăsni* 'a trosni', în ALR II s.n., IV, h. 1 069 / 682, 987 ; (de) *trăsnit*, în ALR II, p. 112, MN 2 837 / 36 ; *trăsnet*, în ALR II, p. 112, MN 2 834 / 987, p. 112, MN 2 838 / 29, p. 113, MN 2 841 / 29 (pentru Moldova și Banat, vezi și punctele izolate cu **zn** citate anterior:

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

370 și 424 din ALR I, în nordul Moldovei, și 27 din ALR II, în sud-estul Banatului.

A se compara cu *trozni*, *trăznitură* încadrate, pe baza atestărilor, în grupul cazurilor sudice de sonorizare (sub **2.2.**).

În DLR, litera *T*, s.v. *trăsni*, găsim indicația „Scris și: *trăzni*", atestările din ALR nefiind luate în considerație pentru precizarea statutului variantei; la fel se procedează și în cazul lui *trăsnet*. Față de *plezni* (și derivatele lui, vezi mai sus) este de observat, cel puțin, inconsecvența de ordin tehnic a tratamentului aplicat de către redactorii DLR unor variante care, chiar avînd în vederea numai citatele inserate, reprezintă cazuri similare. La Scriban, aceeași mențiune "(în) vest" pentru *trăznesc*, *trăznet*, ca și pentru *plezni* (și alte variante de același tip).

c) **-sn > -zn : ø**

2.2. *Sonorizări în aria sudică*

a) **sn- > zn-** în :

— (se) *znopește* 'se zvîrcolește (să scape)' (cf. DEX, s.v. *snopi*, din *snop*; în CADE, *snopi*, *znopi* și la Scriban, *snopesc* și *zn-*, forme paralele) : ALR II s.n., IV, h. 976 / 762 (în Muntenia); vezi *znop* (sub **2.1.**);

b) **-sn- > -zn-** în :

— *plezne* (subst. pl.) 'mătreață', regionalism, specializarea semantică respectivă fiind caracteristică graiurilor din Oltenia (cf. DLR, s.v. *pleasnă*, postverbal de la *plesni*) : ALR I, I, h. 11/805, 810, 870, 878; ALR II, h. 121/812; *NALR. Oltenia*, I, h. 22 / 916, 919, 925, 927, 928, 930, 934, 956, 962, 966, 967, 972, 973, 974, 981, 983, 989; vezi și *pleaznă* 'străgălie (la roata căruții)', în ALR II s.n., II, h. 351 / 172, cf. *pleznitoare* 'id.' ~/141 (puncte situate în sudul Transilvaniei); — nu s-au înregistrat forme cu **sn**.

În ceea ce privește tratamentul variantelor cu **zn** în acest caz, adăugăm că, în DLR, *pleaznă* este dată cu mențiunea „popular", alături de alte variante de același tip (ca, de exemplu, *pleznă*, *ploaznă*, *ploznă*), considerate „regionale" pe baza unor atestări din ALR I, material necartografiat; facem precizarea că în ambele cazuri punctele citate se situează în sud, în Oltenia, și în nordul Crișanei. Pentru *plezne* (pl.) 'mătreață' lipsesc atestările din ALR I, I, h. 11 (grupate, de asemenea, în Oltenia).

A se compara cu *plezni* (**2.1.**) și *pleznitură* (**2.3.**).

— *trozni* (față de *trosni*, cf. *trăsni*, v. DLR, s.v.) : ALR II s.n., IV, h. 1069 „(nisipul din pîine) trosnește (în dinți)" / 723, 784, 791, 872, 886; vol. V, h. 1469 „Răspuns la întrebarea : cum face zăpada sub picioare ?" / 784, 791, 886, 899, 928, cf. și pct. 769, cu nuanța intermediară **s/zn**; — paralel cu **zn** apare și **sn**, în pct. 769, 899, 928 (h. 1069); în DLR, aceeași indicație „Scris și : *trozni*", iar atestările din ALR sînt cu totul incomplete; la Scriban : „*trosnesc* «est» și *troznesc* «vest»; vezi *trăzni* (**2.1.**);

— *trăznitură* (*trăsni* + suf. *-tură*) 'trăsnet' : ALR II, p. 113, MN 2 841 / 812, p. 113, MN 2 850 / 812; vezi *trăzni*, *trăznet* (**2.1.**).

Se adaugă, cu mai puține atestări :

— *băzni* ' a flecări, a îndruga minciuni' (față de *băsni*, din v. sl. *basniti*, cf. DA; în DEX, „înv., din *basnă*"; *basnă* < scr. *basna*, cf. bg. *basnea*, *ibidem*) : *bazneşti* [2], în ALR II, h. 29 / 836; cf. și *baznu* [art.] (== basm) :

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

ALR II s.n., III, h. 783 / 834 ; paralel, *bazmu* ~ /784, 876. În DA : *băzni*, „com. din Sişeşti, în Mehedinţi" ; la Scriban : *băznesc* 'mint', „în vest" ;

— *croznă, croznie* (*crozne*) 'sarcină de lemne' (faţă de *crosnă* < bg. *krošnja*, cf. DEX, CADE) : ALR II s.n., II, h. 592/762, 784, cf. pct. 182, 192 (= *croz/snie*, cu nuanţă intermediară ; adăugăm şi cazul *cováz/sna*, [V] *cováz/sna* pentru toponimicul *Covasna*, forme înregistrate în ALR II s.n., I, h. 2, în acelaşi pct. 192) din sudul Transilvaniei, în imediată vecinătate ; vezi şi (a trecut la) *crózn̦ie* (la saiaua oilor), în *TD. Muntenia*, I, p. 61/677. Faţă de formele cu **zn**, *croznă, croznie* (semnalate în DA; ultima este însoţită de menţiunea „în Muscel, Mold., Bran", cf. slov. *krosnja*), variantele *croşnă* şi *crojnă* notate pe aceeaşi hartă, în pct. 2 (Banat) şi, respectiv, în pct. 836 (Oltenia), par să fie mai aproape de ultimul etimon acceptat (vezi, în DEX, bg. *krošnja* citat mai sus), reflectînd fonetismul acestuia, sau ar putea, eventual, sugera o dublă etimologie. De altfel, *croşnă* apare în dicţionare ca variantă pentru *crosnă*, forma de bază (v. CADE: „Mold. Ban.", Scriban, D. : „Trans. Mold. "; cf. DEX). Aceeaşi variantă în DA este dată cu precizarea „din sîrbeşte, în Ban. şi Olt. ; din ruteneşte, în Mold. şi pe la Năsăud", paralel fiind semnalate şi formele *crojnă* „(în) Mehedinţi", *croajnă* „(în) Haţeg" (cu **şn** > **jn**), iar în comentariul etimologic se consideră că „în româneşte s-au amestecat probabil două cuvinte slave" : *krošńa* (bulg., sîrb., rut.) „coş (mare), leagăn" cu (bulg., sîrb.) *krosna* „leagăn, cadru" ; pentru forma *crosnie* (*croznie*), vezi mai sus, este invocat slov. *krosnja* (cf. şi Scriban, D.) ;

— (pisicile) *domeznice* 'domestice' (vezi *dumesnic, domesnic* adj., „înv.", din lat. *domesticus*, sub influenţa sl. *domaštĭnŭ*, cf. DEX, CADE, Scriban, D.) : *TD. Muntenia*. I, p. 98/681;

— *pleznicer* 'şopron (mai mare)' (faţă de *plesnicer*, ambele variante, alături de *plesnicar*, fiind înregistrate în DLR, s.v. *plesnicar* 'id.', cuvînt cu etimologia necunoscută ; cf. CADE, s.v. *plesnicar*) : ALR II, p. 123, MN 3 827/157. Alternanţa în cuvînt a grupurilor **sn**, **zn** şi **şn** pare să sugereze un etimon de tip slav (vezi cazurile *crosnă*, sub **I. 2.2.**, şi *cuşniţă*, sub **II.A.**);

c) **-sn** > **-zn**

În mod practic, în această poziţie, grupul nu se realizează în limba română. Faţă de forma articulată *bazna* (vezi mai sus, sub *b*), este de presupus forma *basn* > *bazn*, mai greu de luat în consideraţie, însăşi sonorizarea părînd a fi fost favorizată de poziţia medială a grupului cu fricativă surdă. A se compara totuşi cu pronunţia regională *bazm* pentru *basm* (cf. DA) ; pentru *basn*, vezi CADE, Scriban, D. s.v., din v. sl. *basnĭ*, *basnŭ*, şi DA, s.v. *basm* : „Mai de mult numai *basn* s.n. şi *basnă* s.f. formă păstrată pe alocurea în popor (*baznă* s.f.)", cf. DM, s.v. *basnă* : „înv., din *basn*", explicaţie etimologică corectată însă în DEX : *basnă*, din scr. *basna*, cf. bg. *basnea*.

2.3. *Sonorizări în aria nord-vestică*

a) **sn-** > **zn-** : **ø**

b) **-sn-** > **-zn-** în :

— *crîznic* 'clopotar', regionalism (faţă de *crîsnic*, cf. bg. *krăstnik*, în DA, s.v.) notat în Crişana ; ALR II, p. 93, MN 2 735/64 ; — cu **sn**, în Banat (pct. 2, 27, 47) şi în sud-vestul Transilvaniei (pct. 95, 833). Este de reţinut consemnarea lui Scriban : „Şi *criznic* (la) Agîrbiceanu" ;

— (măr) *lízniţ, lézniţ* '(măr) pădureţ', regionalism neatestat în dicţionare (este vorba, probabil, de un împrumut din familia ucr. *лісний* 'păduratic,

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

pădurean' ; cf. și rus. *лес* 'pădure') : *NALR.Maramureș*, II, h. 454/222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 239, 240 ; vezi și *lizniță* 'fructe', în același volum, h. 479/237, 238 ;

— *pleznitură* 'crăpătură (în zid)' (*plesni*+suf. *-tură*) : ALR II, p. 118, MN 3 800 / 284 ; vezi *plezni* (**2.1.**), *plezne* (pl.), *pleaznă*, *pleznitoare* (**2.2.**) ;

— *creazna* (muntelui) 'creasta (muntelui)' : ALR II s.n., III, h. 808/53, cu **sn** (<**st**) >**zn** ; vezi mai sus *dumesnic*, *domesnic* — *dumestnic* și după DLR, litera *P*, *postnic* — *posnic* 'persoană care respectă *postul*' ;

c) **-sn** > **-zn** : ø

2.4. *Cazuri „divergente"*

— *biciznic* 'neputincios' (față de *becisnic*, *bicisnic*, cf. DA, CADE, din v. sl. *bezučistinikŭ*, Scriban, D., DEX, din sl. *bečistinikŭ*) : ALR I, I, h. 63/402, 538, 556, 600; — cu **sn** : ~/584. Cuvîntul apare notat numai în Moldova, comparația cu alte zone nefiind posibilă. Cu toate că e vorba de puncte izolate, situația este de natură să surprindă, față de prezența consecventă a fricativei surde atestată de hărțile ALR II pentru această zonă, dar și ținînd seama de constatările ce se pot face pe baza observării directe a pronunției în aceste graiuri (vezi și Gh. Ivănescu, în *Introducere*), mai ales cu prilejul anchetelor pentru *NALR.Moldova și Bucovina*. Dacă nu este vorba, în unele cazuri, de o falsă impresie a anchetatorului (vezi și mai jos ; Sever Pop a fost originar din Bistrița-Năsăud, zonă cu sonorizări regionale), ar putea fi invocată tendința analogică de încadrare a cuvîntului printre cele de tipul *groaznic*, *obraznic*, *paznic* (<*groază*, *obraz*, *pază* + suf. *-nic*), reprezentînd păstrarea grupului **zn** originar, fenomen prezent în zonele în care tendința de sonorizare nu se manifestă. De notat că norma ortografică actuală recomandă scrierea cu **sn** a cuvîntului : *becisnic* (cf. DOOM).

Un exemplu asemănător este *năprasnic* (cf. DLR, litera N, s.v., din sl. *naprasĭnŭ* ; vezi și *năprasnă*, din sl. *naprasĭno*, *năprăsnicie*, din *năprasnic* + suf. *-ie*, *ibidem*, cf. DOOM, cu **sn**, în toate cazurile) ; DLR înregistrează și varianta *năpraznic* (cf. și *năpraznă*), care pare să fie pronunția curentă, uzuală la nivelul limbii literare vorbite. Ea s-ar putea explica prin reacția contrară, a vorbitorilor, de evitare a pronunțiilor afectate, hipercorecte, de tipul *groasnic*, *obrasnic*, *pasnic* existente la același nivel (cf. Graur, *Tendințele actuale*, p. 50). Exemplele întîlnite în ALR sînt incidentale și neconcludente : (moarte) *năpraz/snică*, în ALR II, p. 83, MN 2 698/182, cu nuanță intermediară ; *năprasnic*, cu **sn**, în ALR II, h. 83 „deșirat"/899. Pentru primul nivel, pronunția *năpraznic* pare să reprezinte o evoluție, pe teren românesc, pe cale de generalizare (cf. *haznă*, *poznă*, sub **B.1.**), explicînd indirect înregistrarea lui *biciznic* în graiurile din Moldova, cu tratamentul, identic, al cazurilor etimologice și neetimologice generalizate pe teren românesc, în această provincie, ca și în toate graiurile dacoromâne (vezi, de exemplu, *gleznă*).

II. [ṣn] : [jn]

Vecinătatea consonantică **ş** (*fricativă palato-alveolară/prepalatală surdă*) + **n** a fost discutată, paralel cu **şm** și cu **sn**, **sm** (cf. sub **I.**) în cadrul acelorași probleme, de sonoritate a limbii române, de ortografie și ortoepie, existența unor deosebiri dialectale în ceea ce privește sonorizarea lui **ş** înaintea lui **n** fiind, de asemenea, admisă în general (vezi *Introducerea*).

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

Grupul **şn** este foarte rar în limba română şi apare numai la iniţială (cf. *şnapan, şniţel, şnur*, ap. Coteanu, *Grupurile consonantice*, p. 140) ; pe baza DLR, litera *Ş*, numărul exemplelor se poate îmbogăţi cu o serie de regionalisme în sens strict, în majoritatea lor germanisme, ca *şnaidăr, şnaiţ, şneltug, şnep, şnit* ş.a., sau termeni cu etimologie necunoscută, ca *şneaţa*, în *a lua~*, *şnipuit* ; secvenţa consonantică **şn** este frecventă în poziţie medială ; grupul **jn** apare numai la iniţială, ca şi **şn**, şi este de asemenea foarte rar (vezi numai *jneapăn, jnepeniş*, ap. Coteanu, *loc. cit.*, cf. şi *jnap*, onomatopee, *jnăpăi*, din *jnap, jneamăt* 'grămadă de lemne, gunoaie, mîl etc. aduse de apă', ap. DA, s.v., „în Moldova") [30].

A. *Grup sonor etimologic. False regresii (desonorizări)*

a) **jn-** : ø

b) **-jn-** în :

— *cujniţă*, regionalism : ALR II s.n., II, h. 537 „atelierul fierarului"/791, 784, 872 ; h.547 „cuşniţă" = 'locul unde fierarul înfierbîntă fierul înainte de a-l bate'/723, 812, 872, 876, 899, cf. *cuzniţă*, în pct. 886 (cu **j** > **z** ? ; vezi mai jos) ; cf. *NALR.Oltenia*, III, pl. 98, MN 1756 „fierărie"/903, 904, 919, 961, 974, 980, 986, 992, vol. IV, pl. 141, MN 2525 „jignea" = 'cuşniţă', unde variantele cu **jn** (*cujniţă*) sînt deosebit de frecvent notate, în majoritatea punctelor (în pct. 998 : *cuzniţă*) ; — forme cu fricativa surdă (*cuşniţă*) apar înregistrate, incidental, în aceeaşi zonă şi în Dobrogea (v.h. 547/728, respectiv, 682). În dicţionare, nu există un punct de vedere comun în ceea ce priveşte forma-titlu (*cuşniţă* în DA, DEX, cf. DM ; *cujniţă* în CADE, Scriban, D.) şi etimologia cuvîntului (bg. srb. *kuznica*, rut. *kuźnica*, DA ; bg. srb. *kuznica*, pol. *kuźnica*, CADE ; pol. *kuźnica*, rus. *kuznica*, Scriban, D. ; bg. *kuźnica*, DEX) ; pe lîngă formele *cuşniţă, cujniţă*, sînt atestate şi variantele paralele *cuzniţă* (DA, CADE), *cusniţă* (DA). Dacă luăm în consideraţie etimonul (bg.) *kuźnica* propus în DEX, mai recent, forma *cujniţă* trebuie apreciată ca fiind etimologică şi cazul încadrat ca atare. Ţinînd seama şi de indicaţiile etimologice din dicţionarele mai vechi am putea presupune şi în acest caz o dublă etimologie. Un alt exemplu cu implicaţii asemănătoare, la nivelul graiurilor, îl oferă situaţia lui *crosnă/croznă* (vezi **I.**, sub **B. 2.2.**), faţă de care s-au înregistrat incidental şi variante ca *croşnă, crojnă* (etimon : bg. *krošnja*).

În cazul variantelor *probájni, pobréjnea, probájnili* (pl. art.) (vezi *preobrajenie*, din sl. *prěobraženije*, cf. DLR, litera *P*, în care se dă o variantă similară, *probajne*), înregistrate în ALR II, h. 205 „schimbarea la faţă", în puncte din Moldova şi Dobrogea (414, 537, respectiv, 682), **jn**, care a rezultat prin sincopare (cf. *probájîn*$_{i}$ din pct. 531, în aceeaşi zonă, sau variante ca *pobrẹ́ájînu, preobẹ́ájănu, pobrẹ́ájenu* notate în Muntenia), reflectă păstrarea fonetismului originar, din etimon, în graiurile de tip „nesonorizant", cum pot fi apreciate cele din Moldova şi Dobrogea.

c) **- n** : ø

B. *Grup sonor neetimologic*

1. *Evoluţii pe teren românesc generalizate.* Nu am întîlnit exemple înregistrate pe hărţile ALR. Pentru *jneapăn*, literar (< lat. *juniperus, -um*) dic-

[30] Pentru situaţia acestui grup în limba română, vezi şi Graur-Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, p. 18.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

ționarele înregistrează varianta *șneapăn*, cf. și *șneap* 'id.', cu **jn** > **șn** (vezi DA, s.v., ap. Hasdeu, cf. DLR, litera *Ș*).

2. *Sonorizări regionale*

2.1. *În graiurile de sud și în graiurile nord-vestice*

a) **șn-** > **jn-** : ø

b) **-șn-** > **-jn-** în :

— *cojniță* (față de *coșniță*, din sl. *košĭnika*, cf. DA, CADE, Scriban, D., DEX, s.v.), notat cu sensul curent de 'coș mic, împletit', în sudul țării : ALR II, p. 124, MN 3835/886, cf. *TD.Muntenia*, I, p. 327/772, p. 468/785 ; în aria de nord-vest și zonele învecinate apare înregistrat frecvent cu sensul de 'știubei, stup primitiv' : ALR II s.n., I, h. 264/47, 53, 64, 102, 105, 130, 141, 157, 172, 235, 250, 260, 272, 279, 346, 349, 833, cf. și pct. 27, din sud-estul Banatului ; v. și h. 269/235, 349, h. 270/260, 349, din același volum; ALR I, I, h. 41/337 ; cf. ALRT, p. 74/141 ; (Varianta *cojniță* este înregistrată în DA și de Scriban, D., cu mențiunea „în vest.") ; — forme cu **șn** apar, incidental, în puncte din Muntenia (ALR II, h. 266/928, p. 124, MN 3834/899; cf. și *coșniță*r, în ALR II s.n., II, h. 533/928), dar sînt consecvent notate în Banat (ALR II s.n., I, h. 264/2, 29, 36, 76 ; vezi mai sus și **jn** în pct. 27 și 47, din estul, respectiv, din nordul provinciei) ;

— *mojneag* (față de *moșneag*, cf. *moș*, v. DLR, litera *M*, s.v.) : ALR I, II, h. 189 „moșneag"/750, 887, 980, 988 (puncte din sud; în ultimul, numai în forma de sg.), 136, 158, 218, 227, 229, 259, 347 (din zona de nord-vest și în imediată vecinătate) ; pe aceeași hartă, fonetismul **jn** este notat de către Sever Pop și în 3 puncte din nordul Moldovei (370, 381, 540 ; în primul, numai în forma de sg.) ; ALR I, II, h. 275 „burlac"/125 ; cf. *NALR. Oltenia*, II, h. 153 „moș (om bătrîn)"/974, 988, 997, *NALR. Maramureș*, I, h. 184/237 ; (Varianta *mojneag* nu apare consemnată în DLR, iar atestările din ALR lipsesc ; prin comparație, vezi însă, mai jos, cazurile *rîjni*, *rîjnit*, *-ă*, *rîjniță*) ; — formele cu **șn**, păstrînd fricativa surdă, apar, paralel cu **jn**, în aceleași zone (vezi ALR I, II, h. 189/194, 215, 217, 348, 571, 695, 708, cf. *NALR. Oltenia*, II, h. 153/914, 918, 922, 956, 964, 985) și sînt consecvent notate în toată Moldova (cu excepția celor 3 puncte citate mai sus), mai rar, și în Dobrogea ;

— *rîjni* (față de *rîșni*, derivat regresiv de la *rîșniță*, cf. DLR), notat cu diferite sensuri : ALR II, h. 101 „(stomacul) mistuie (mîncarea)"/53, 64, 141, 260, 279, 284, 316, 349, 353 ; ALR I, I, h. 89 „scrîșnesc"/320 ; ALR II, h. 64 „stomac"/349 ; ALR II, p. 39, MN 2212/53, 64, 284, cf. și p. 16, MN 6918/316 (= *rîjinesc* [în dinți] cu *i* epentetic), p. 40, MN 2216/47 (în nordul Banatului, punct cu sonorizări frecvente sub influența graiurilor învecinate din Crișana) ; ALR II s.n., IV, h. 1108 „pisez (piperul)"/53 ; cf. *NALR. Oltenia*, III, h. 400 „(bou) cimpav"/960 (*rîjnește, dușare tavánu* = 'talpa') ; — izolat, apare și **șn**, în Oltenia (ALR I, I, h. 89/839), iar forme exclusiv cu fricativă surdă sînt înregistrate în Moldova, estul Transilvaniei și în Dobrogea (ALR II, h. 101/514, 537, 219, 228, 235, 682). Varianta *rîjni* este considerată ca fiind regională în DLR (cf. și *răjni*, înregistrată tot aici, ap. DDRF), dar atestările corespunzătoare din ALR sînt consemnate incomplet ; la Scriban : „*rîșnesc* (est) și *rîjn-* (vest)" ;

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

— *rîjnit, -ă* (pentru *rîşnit, -ă* adj.) : ALR II s.n., IV, h. 1107/886 (*ardei rîjnit* 'boia de ardei') ; ~/53, 64 (*piparcă rîjnită* 'id.') ; în acelaşi volum, vezi şi h. 1097/346 (*fasole rîjnită* 'frecată') ; — paralel, şi *rîşnită*, în pct. 219, din estul Transilvaniei (DLR nu semnalează variantele cu **jn**, deşi atestările respective din ALR sînt invocate în ceea ce priveşte sensurile de mai sus ale cuvîntului) ;

— *rîjniţă* (faţă de *rîşniţă*, din bg. *răšnica*, cf. DLR), cu atestări sporadice : în *TD. Muntenia*, I, p. 104/681, cu sensul curent ; *rîjniţă* = 'măseaua cea mare', în *NALR. Oltenia*, I, h. 69/956 ; *rîjniţă* = 'rînză', în *NALR. Maramureş*, II, h. 397/222, 230 ; — pentru ultimul sens, apare şi *rîşniţă*, cu fricativa surdă păstrată, într-un punct din Moldova (ALR II, p. 39, MN 2212/514), vezi şi *NALR. Banat*, I, h. 68/87, 95, 100 ; (în DLR : „«regional» *rîjniţă*", iar la Scriban : „*rîşniţă* «est» şi *rîjniţă* «vest»") ;

— *(s)crîjni, (s)crijni, (s)cîrjni* (faţă de *scrîşni, crîşni* etc., cf. DEX, s.v., din bg. *skărša*, scr. *skršiti*. Scriban, D., din v.sl. **skrušnonli*, sau **kr-*, bg. *skăršam*, sîrb. *skršiti*, rut. *skrišiti*) : ALR I, I, h. 89 „scrîşnesc", hartă pe care fonetismul **jn**, în acest cuvînt, formează o arie compactă în sud-vestul Olteniei, centrul şi vestul Munteniei, cu puncte în imediată vecinătate din sudul Transilvaniei (în pct. 700 şi 708 apare varianta *scrînjăsc*, cu metateză, iar în pct. 870 *scrîznesc*, cu **j** > **z**[31] ; în pct. 780 : *crîş'jnesc*, cu nuanţă intermediară) ; forme cu sonorizarea fricativei înaintea nazalei sînt frecvent înregistrate, de asemenea, în aria de nord-vest şi punctele învecinate (v. 138, 148, 156, 231, 290, cf. şi 320, în care apare, ca sinonim, *rîjnesc*). Alte atestări confirmă prezenţa lui **jn** în aceleaşi zone : ALR II, p. 16, MN 6918/765, 762, 784, 791, 876 (în sud), 272, cf. 235 (în vest şi în nord) : cf. ALRM II, I, h. 70 ; ALR II s.n., IV, h. 1069/235, 284 (în nord-vest) ; ALRT, p. 253/784 (în Muntenia). Pentru condiţiile imediate ale realizării fonetismului, vezi [allegro] *crîjneşte*, [lento] *crîşneşte* (dîn dinţi), în ALR II, p. 16, MN 6918/182.

La Scriban, varianta *scrîjnesc* este însoţită de menţiunea „În Olt". În ceea ce priveşte *crăjni*, cuvînt (= formă-titlu) pe care îl întîlnim în DA, atestat numai la Şincai şi explicat ca o „contaminare personală" între *crîcni* şi *scrîşni*, avînd în vedere atît atestarea, care poate fi localizată, cît şi sensul de „a cîrti, a murmura (împotriva...)", care reiese din citatul dat şi pe care îl are şi verbul *(s)crîşni*, considerăm că este vorba mai curînd de o variantă de tipul *crîşni*, **crăşni*, cu **şn** > **jn**, a acestuia din urmă.

Pe baza aceluiaşi material din *Atlas*, se poate constata că formele cu **şn** (*[s]crîşni*) apar şi în graiurile de tip „sonorizant", sudice şi de nord-vest (mai puţin frecvent însă decît variantele cu **jn**, vezi ALR I, I, h. 89/780, 790, 878, 900, 922, 926, 932, 940, 954, 980, cf. şi 839, cu *rîşnesc*, ca sinonim, 140, 200, 230, 247, 339 ; ALR II, p. 16, MN 6918/886, 219), dar că acestea sînt singurele forme notate în graiurile din Moldova (ALR I, I, h. 89/549, 584, 588, 596, 610, 704 ; ALR II, p. 16, MN 6918/514, 605 ; ALR II s.n., IV, h. 1069/605), din Banat (h. 89/28 ; MN 6918/36) şi din Dobrogea

[31] În legătură cu fonetismul *z>j*, specific unor graiuri din Muntenia şi Olt... vinte, *Die deutschen Entlehnungen*, p. 43 — 45 ; cf. Dumistrăcel, *Fonetica neologis...* 242, care a constatat totodată, pe baza materialului din ALR, şi procesul ... lui *j* cu *z*, în aceleaşi graiuri, arătînd că faptul poate fi interpretat ca rezulta... ă

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

89/679, 684, 690 ; MN 6918/682, 987). Repartizarea lor geografică nu poate fi urmărită consecvent, întrucît într-o mare parte a teritoriului dacoromân, (avînd în vedere că este vorba de rețeaua ALR I), s-au înregistrat alți termeni (în jumătatea de nord a Moldovei, de exemplu, apare *crișc*), sau alte variante care nu intră în discuție. Ca în toate situațiile analizate pînă acum, existența formelor cu **șn** alături de cele cu **jn** în ariile de sonorizare ilustrează variația liberă în graiurile locale a grupurilor **șn ~ jn**, confirmînd tendința de sonorizare specifică acestor graiuri. Pe de altă parte, se confirmă, încă o dată, pentru Moldova, Banat și Dobrogea, caracterul de graiuri de tip „nesonorizant". Astfel, repartizarea geografică a celor două serii de fricative este numai aparent capricioasă.

— *(s)fejnic* (față de *sfeșnic, feșnic*, din sl. *sveštĭnikŭ*, cf. DEX) : ALR II, h. 42 „colți (de măsea)"/791, 848 (specializarea semantică 'rădăcină [de măsea]' este caracteristică graiurilor din Oltenia ; cf. și CADE, s.v.) ; ALR II, p. 93, MN 2738/102, 182, 250 ; ALRT, p. 86/172, p. 280/848 ; cf. *TD. Oltenia*, p. 371/984, *TD. Muntenia*, I, p. 76/675 ; — cu **șn**, sporadic, în Banat (h. 42/76) ; vezi și *TD. Muntenia*, I, p. 413/780.

c) **-șn > -jn : ø**

2.2. *Sonorizări în aria sudică*

Aria sudică este ilustrată de numeroase exemple cu **șn > jn**, în cuvinte ale limbii comune, ca și într-o serie de regionalisme, cazurile reprezentînd exclusiv poziția b).

a) **șn- > jn- : ø**

b) **-șn- > -jn-** în :

— *obijnui* (față de *obișnui*, din *obicină*, învechit „obicei" < bg. *obično*, cf. DLR ; este de semnalat lipsa, în acest dicționar, ca și în celelalte dicționare ale limbii române, a variantei cu **jn**)[32] : ALR II, h. 261/836 ; *NALR. Oltenia*, II, h. 163/907, h. 201/908, h. 204/912, h. 216/908, h. 235/920 ; pl. 13, MN 465/976 ; vol. III, h. 512/977 ; *TD. Oltenia*, p. 15/904, p. 21/906, p. 47/912, p. 57/914, p. 61/915, p. 73/918, p. 80/920, p. 146/937, p. 210—211 /949, p. 272/963, p. 320/972, p. 344/977, cf. *obiznuiește*, cu **j > z**, p. 189/944 ; *TD.Muntenia*, I, p. 55/676, p.116/683, p. 128/684, p. 183/756, p. 186/757, p. 226, 227, 228/761, p. 263/765, p. 271/766, p. 282, 283/767, p. 334/773, p. 349/774, p. 357/775, p. 406/779; vezi și :

— *obijnuit*, în *TD.Oltenia*, p. 268/962, *TD.Muntenia*, I, p. 315/771 ; *obijnuită*, în *TD.Oltenia*, p. 233, 234/954, p. 289/966, p. 418/996 ; *obijnuiți* (pl. m.), în *TD.Oltenia*, p. 215/950, p. 421/996 ; *obijnuite* (pl. f.), în *TD. Muntenia*, I, p. 427/781, p. 459/784 ;

— *obijnuință* (față de *obișnuință*, din *obișnui* + suf. *-ință*, cf. DLR) : *TD.Muntenia*, I, p. 124/684 ; cf. *obiznuință*, cu **j > z**, în *TD.Oltenia*, p. 144/936.

Pentru forme cu fricativa surdă păstrată (*obișnui, obișnuit, -ă, obișnuință*) nu am întîlnit decît atestări sporadice (vezi *obișnui*, în *TD.Muntenia*, I, p. 176/690, p. 182/756, p. 263/765).

[32] Vezi Graur, *Tendințele actuale*, p. 50, care consideră pronunția *obijnui* ca fiind frecventă în vorbirea comună. De fapt, ea poate „trăda" numai zona de proveniență a vorbitorilor care pronunță astfel.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

— *strajnic* (față de *strașnic*, din sl. *strašinŭ*, cf. DEX) : ALR II s.n., III, h. 787/705 (la Scriban : „Și *strajnic* (în)vest") ; — cu **șn**, în pct. 414 (Moldova), cf. și (durere) *strașnică*, în ALR II, h. 59, în același punct 414 ;

— *streajnă* (= *streașină*, cf. sl. *strěha*, v. DEX), formă rezultată prin sincopare, în care sonorizarea se datorează, paralel, și ritmului vorbirii : [allegro] *streajnă*, [lento] *streașnă*, în ALR II s.n., I, h. 70 „streașină (la șira sau stogul de grîu)"/723 ; pentru fenomenul sincopării lui *i* (> î), cf. notațiile *strĕș'n a* (stogului), din pct. 605, și *striĕș'na* (pentru scurgere), din pct. 520 ;

— *țîjni* (față de *țîșni*, din *țîșt*, formație onomatopeică, cf. DEX ; Scriban, D. citează și v.sl. **cyšnonti*)[33] : ALR II s.n., IV, h. 1119/705, 791, 872, cf. pct. 192, învecinat, din sudul Transilvaniei, și pct. 27, din sud-estul Banatului, în care s-au înregistrat destul de frecvent sonorizări de acest fel (vezi și ALR II s.n., IV, h. 1063, pentru *țîjni*, vol. V, h. 1305, pentru *țîjnitoare* 'pușcă de soc', în același punct) ; cf. *TD.Oltenia*, p. 198/946 ; *TD.Muntenia*, I, p. 404/779 ; — forme cu **șn** sînt notate consecvent în Banat (ALR II s.n., IV, h. 1119/2, 29, 36, 76), cu excepția punctului 27, și în Dobrogea (h. 1119/682, 987) ; cu același fonetism, **șn**, cuvîntul a fost înregistrat incidental și în Moldova (pct. 414) și în estul Transilvaniei (pct. 228) ;

— *coropijniță*, *coropejniță*, *goropejniță*, *coroplejniță*,, *goroplejniță*, *curupejniță*, *curuplejniță* (față de *coropișniță*, literar; din bg. *konopišlica*, cf. DA) : în *NALR.Oltenia*, III, h. 566 „coropișniță", variantele cu **jn** sînt notate în marea majoritate a punctelor (în pct. 936, 940, 960 apar formele *goroplezniță*, respectiv, *coroplezniță*, cu **j** > **z**, fonetism specific graiurilor locale ; vezi nota 31, de la p. 191) ; — forme cu **șn** sînt înregistrate numai în pct. 956 și 985, iar în restul punctelor (11, din cele 98 anchetate), apar alte tipuri de variante care nu intră în discuție (vezi, de exemplu, *goropelniță*, *goropoaică*). Dintre numeroasele variante cu **șn** > **jn** citate mai sus, pe baza materialului NALR, sînt atestate în DA formele *coropijniță*, *coropejniță* și *coroplejniță* (pentru ultima indicîndu-se ca arie de circulație Oltenia, ap. TDRG) ;

— *boléjniță*, popular (față de *bolești*, din bg. *boleštnica*, cf. DA ; varianta cu **jn** apare înregistrată fără a i se indica circulația teritorială) : *TD.Muntenia*, I, p. 42/675 ; vezi și *bolejnic* (pl. *bolejnici*) 'bolnăvicios' (termen neînregistrat în dicționare), în *NALR.Oltenia*, I, h. 125/943 ;

— *bujneag* 'fum (gros, înecăcios)', regionalism : (iasă) *bujneag* (din gunoi), în ALR II, p. 129, MN 3864/872 ; (vezi *bușneac*, *bușneag*, la Scriban, D., „d. înăbuș", CADE, s.v. ; semnalăm, în treacăt, faptul că în DA cele două forme sînt tratate, impropriu, ca două cuvinte de sine stătătoare : găsim, astfel, *bujneag* 'praf înecăcios ; fum' „(în) Mehedinți", pentru care în paragraful etimologic se trimite la vb. *năbuși*, și *bușneac* 'praf, colb' „(în) Ban.", fără etimologie, scăparea datorîndu-se, probabil, lipsei de corelare a informațiilor bibliografice pentru cele două variante) ;

— cf. *bujniceală* 'lapoviță' și vb., corespunzător, *bujnicește* (așa puțin), în *NALR.Oltenia*, II, h. 314/989, termeni neatestați în dicționare (cf. *bușni* 'a țîșni, a izbucni ; a năvăli', „(în) Olt.", în CADE s.v.) ;

---

[33] Varianta *țîjni*, neînregistrată în dicționare, a fost semnalată, în scris, de G. Istrate, la Al. Macedonski, în BIFR «Alexandru Philippide», IV, p. 77 ; pentru circulația ei în limba comună, vorbită și scrisă, vezi Graur, *Tendințele actuale*, p. 50, cu aceleași observații ca și în cazul lui *obijnui*.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

— *dujnic* 'capac la butoi', regionalism (față de *dușnic*, din srb. *dušnik*, cf. CADE) : *TD.Oltenia*, p. 361/981 ;

— *fijnesc* 'fluier (din degete)', neînregistrat în dicționare (probabil o formație onomatopeică, cf. *fișcăi*, *fișcîi*, *fișni*) : *NALR.Oltenia*, I, h. 81/945; vezi și *fiznesc* (cu **j**>**z**), în pct. 940, 944, cf. *fij/șnesc*, cu nuanță intermediară, în pct. 948 ; — forma cu fricativă surdă, *fișnesc*, este notată destul de frecvent în *NALR. Banat*, I, h. 81/1—6, 10—12, 14, 15, 22, 24, 27, 32 ;

— *fojnăi* (față de *foșnăi* = *foșni*, formație onomatopeică, cf. DA) : *fojnăiá* (pădurea), în *TD.Oltenia*, p. 413/994 ;

c) **-șn > -jn : ø**

2.3. *Sonorizări în aria nord-vestică*

Numărul exemplelor întîlnite, exclusiv regionalisme cu circulație restrînsă, este destul de redus.

a) **șn- > jn-** în :

— *jnaidăr* 'croitor' (față de *șnaidăr*, din germ. *Schneider*, cf. DLR) : ALR II s.n., II, h. 521/250 și pct. 27, din sud-estul Banatului, cf. și ALR I 1747/49, 122, 350 și 308 (cu *znaidăr*), în Crișana, după DLR; vezi și *jnăidăriță* 'croitoreasă' ALR II 6487/27, 279, *jnăidărie* 'atelier de croitorie' ALR II 5764/27, 105, după DLR, s.v. *șnaidăriță*, respectiv *șnăidărie* ; — forme cu fricativa surdă păstrată apar notate constant în Banat, pentru *șnaidăr* (ALR II s.n., II, h. 521/2, 29, 36, 76, 47 ; cf. ALR I 1747, DLR), *șnăidăriță* (h. 522/2, 29, 36, 76 și 105, în vestul Transilvaniei ; cf. ALR I 1747, ALR II 6487, DLR), cu excepția pct. 27 citat mai sus, în ambele cazuri. Lipsa atestării termenului în alte regiuni ale țării nu permite o comparație mai largă ; aceasta este posibilă între Banat, pe de o parte, provincie în care formele cu fricativa surdă sînt consecvente, și graiurile de nord-vest, cu **șn > jn**, pe de altă parte ;

b) **-șn- > -jn-** în :

— *colejnă* 'șopron', regionalism neatestat în dicționarele limbii române (cf. *colnă*, *colniță* 'id'., v. în DA, CADE, s.v., din sl. *kolnica*, înregistrate pe aceleași hărți în nord-vestul Transilvaniei) : ALR II, h. 262/353, p. 123, MN 3827/346, 353 ; ALR II s.n., II, h. 393/346 ; — pentru **șn** în **colești*, cf. răspunsurile *colești*; *colești* (h. 262/362) și *colășna*, *colășna* din pct. 366, cu anchetă la ucraineni (h. 393), care ar putea oferi sugestii în legătură cu forma și etimologia cuvîntului ;

— *pajnic* 'compas de dulgherie' (față de *pașnic* „învechit și regional", cf. DLR, s.v. *pasnic* 'id.', din *pas*[2] + suf. *-nic*) : ALR II s.n., II, h. 564/228, cf. pct. 27 din sud-estul Banatului (vezi și mai sus) ; — pe aceeași hartă este notat *pașnic*, cu **șn**, în Banat (pct. 29, 36, 76) și în Moldova (pct. 365). Varianta *pajnic* este însoțită în DLR de mențiunea „regional", atestările de pe h. 564 fiind citate incomplet. Este de observat „paralelismul" fonetic **sn**, **șn**, **jn**, ca și în alte cazuri discutate anterior (vezi *crosnă-croșnă*, *crojnă*, cf. *cușniță*, *cujniță* — *cusniță*, paralel și *crozna*, respectiv *cuzniță* ; vezi la Scriban, *pasnic* și *paznic*, s.v. *pas*[2]), cu mențiunea că fonetismele semnalate, cu implicații etimologice, comportă explicații diferite ;

— *rîjneică* 'răzătoare (pentru hrean)', (cf. *rîșni*, v. DLR, s.v.) : ALR II s.n., IV, h. 1052/362 ; vezi și variantele *rojnár* (cf. *rojni* = *rîșni*), ~ /272, 349, *hrojnér* ~ /272.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

Încadrăm aici și unele cazuri care confirmă, indirect, preferința pentru sonoră înaintea nazalei, în graiurile din zona nord-vestică :

— *clopojniță* pentru *clopotniță* (cu **tn** > **ștn* > **jn**), variantă nesemnalată în dicționare : ALR II, h. 177/362 ; (o variantă fonetică similară, *pijniță*, este înregistrată în DLR s.v. *pivniță*, pentru aceeași zonă) ;

— *cújńer* 'cojocar', regionalism neatestat (a se compara cu derivatul *cușmar*, cf. DA, s.v. *cușmă — cujmă*) : *NALR.Maramureș*, III, h. 759/230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238 ; în pct. 239, informatorul a precizat : „cel care face numai *cujme* 'căciuli' se numește *cujmir* ; *-miri*", formă pe baza căreia am putea explica pe **jń** < **jm** (+*i*) < **ștm* (+*i*) ; aspectul fonetic al termenului pare să sugereze însă și o sursă maghiară.

c) **-ștn** > **-jn** : **ø**

III. [**fn**] : [**vn**]

Spre deosebire de fricativele surde **s** și **ș**, în cazul corespondențelor fonetice [**sn**] : [**zn**], respectiv [**șn**] : [**jn**], precizăm că vecinătatea consonantică **f** (*fricativă labio-dentală surdă*) + **n** nu a atras atenția în ceea ce privește acomodarea de sonoritate.

Materialul de limbă vorbită înregistrat de ALR și NALR relevă însă cazuri destul de numeroase și pentru sonorizarea lui **f**, în aceleași condiții, prin acomodarea regresivă a sonorității.

În limba română, **fn** nu se realizează ca grup consonantic inițial sau final. Paralel, **vn** este posibil, foarte rar, numai la finală (vezi, de exemplu, *clovn* ap. Coteanu, *op. cit.*, p. 142, Vasiliu, *op. cit.*, p. 120). În consecință, avem în vedere exclusiv secvența consonantică **f** + **n**, respectiv **v** + **n**, în poziție medială.

A. *Grup sonor etimologic. False regresii* (*desonorizări*)

a) **vn-** : **ø**

b) **-vn-** în :

— *ibovnic*, termen popular (<v.sl. *ljubovnik*, cf. DA) este înregistrat cu fonetismul originar în graiuri din toate provinciile țării, în ALR I, II, h. 247 ; — în Moldova, unde cuvîntul apare cel mai frecvent, în pct. 582, s-a notat însă *ibofnic* (pl. *ibofnici*), notație pentru care **f** a fost subliniat de către anchetator (este de menționat că în acest punct anchetatorul, Sever Pop, a notat adesea sonorizarea surdelor înaintea lui **n** ; a se compara cu situațiile precedente). Analiza detaliată a cazului este limitată în ceea ce privește graiurile sudice, din Muntenia și Oltenia, parțial și din Banat (în care au apărut varianta *ibomnic* sau termeni neologici ca *hamant*, *hamurez*), ca și pentru cele de vest, din Crișana (unde s-a înregistrat numai termenul *drăguț*) ;

— (moarte) *gravnică* = (moarte) *grabnică* 'apoplexie' : ALR I, I, h. 128/532, 538, 542, 552, 554, 588, 610, cf. și (mor) *gravnic*, din pct. 530, în Moldova ; — în aceeași zonă, în pct. 558, apare varianta *grafnică*, cu **f** de asemenea subliniat. Forma în discuție, ca etimologie populară, a rezultat prin contaminarea dintre *grav(ă)* și *grabnică* (cf. răspunsurile *moarte gravă*, din pct. 594, respectiv *grabnică*, tip lexical notat atît în Moldova cît și în Muntenia)[34]. În celelalte graiuri s-au înregistrat diferite alte tipuri lexicale,

[34] Vezi Dumistrăcel, *Fonetica neologismului*, p. 290.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

gută, l-a lovit guta (Transilvania, Crișana, Maramureș) și *șlog, l-a lovit șlogu* (Banat), împiedicînd astfel comparația în sens larg.

Consemnăm, după DLR, și alte variante prezentînd același fonetism față de etimon ca, de exemplu, *pifniță, pefniță* pentru *pivniță* (< sl. *pivĭnica*)

c) **-vn : ø**

B. *Grup sonor neetimologic*

Exemplele excerptate ilustrează exclusiv tipul **2.2.** (= *sonorizări în aria sudică*), în fapt, cel mai elocvent pentru definirea fenomenului de sonorizare ca fonetism regional specific unei, sau unor arii de pe teritoriul lingvistic dacoromân :

a) **fn- > vn- : ø**

b) **-fn- > -vn-** în :

— *buvniță* (literar *bufniță*, din *bufnă* [cf. *buhă*], formație onomatopeică, + suf. *-iță* ; cf. DA) : ALR II s.n., III, h. 712 „bufniță a) femeiușcă ; b) bărbătuș", în pct. 723, 762, 769, 791, 812, 848, 872, 876 ; *buvnă* : ~ /192, 728, cf. *buv/fnă*, cu nuanță intermediară, în pct. 605 ; *buvniței* : ~ /762, 848 ; *buvnar* : ~ /728 ; *buvnoi* : ~ /192, 605 ; v. și h. 711/728 (*buvnă*), 876 (*buvniță*). În *NALR. Oltenia*, III, h. 563, varianta *buvniță* a fost notată frecvent în sudul și în estul Olteniei (33 de puncte față de 9, în care fricativa surdă apare păstrată) ; pe aceeași hartă, în graiurile din nord-vestul provinciei, se întîlnesc variantele *buhniță* și *bugniță*, dintre care pentru ultima se poate face comparația cu *bucniță, bucnițoi*, notate în Banat (vezi mai jos).

Variantele cu *fricativă surdă* + **n** sînt prezente, paralel cu formele cu sonorizare, în graiurile sudice (v. h. 712/899, 928 : *bufniță, bufnițoi*, în sud-estul Munteniei ; pentru Oltenia, cf. h. 563 citată anterior) și apar înregistrate consecvent în Moldova (h. 712/pct. 514 : *bufnă, bufniță, bufnițoi* ; pct. 531 : *bufnă*), Dobrogea (~/682, 987 : *bufniță, bufnițoi*) și în Banat (~/2 : *bufniță*, cf. *bucniță, bucnițoi*, în pct. 29).

Față de repartiția geografică a variantelor cu **vn** prezentată mai sus, înregistrarea lui *buvniță, buvnițoi* în nord-estul Moldovei (h. 712/414) apare ca o notație de excepție pentru aceste graiuri și chiar pentru idiolectul respectiv (formele *buv/fnă, buvnoi* din pct. 605, situat în sudul provinciei, se pot explica prin influența graiurilor muntenești din zona învecinată). Ținînd seama de celelalte variante înregistrate în această zonă, *buhă, buhnă, buhnițoi, buhnoi*, considerăm că, în situația dată, fonetismul **vn** din pct. 414 s-ar putea explica, mai curînd, pornind de la formele cu **hn**, prin înlocuirea directă a lui **h** cu **v**, fenomen specific graiurilor locale.

Pentru celelalte zone au fost notate tipurile lexicale *buhă, buhoi*, astfel încît comparația se poate face între graiurile de sud, muntenești și oltenești, pe de o parte, și graiurile din Moldova (cu Dobrogea) și Banat, pe de altă parte.

Se adaugă, cu mai puține atestări, și alte exemple ca :

— *puvnește* (vezi *pufni*, formație onomatopeică, din *puf* + suf. *-ni* ; cf. DEX) : ALR II s.n., III, h. 675 „(pisica) pufăie (la cîine)", pct. 876 ; cf. *buvnește* (și cu **p- > b-**, probabil, sau ca sinonim ; vezi *bufni*, din *buf* + suf.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

-ni) : ~ /848[35] ; — variante cu **fn** apar incidental în sudul Olteniei (pct. 886 : *bufneşte*) şi, consecvent, în Moldova (pct. 605 : *prufneşte*) şi în nordul Dobrogei (pct. 682 : *pufneşte*, cf. şi *pufuie*) ; în rest, s-au înregistrat alţi termeni ;

— *răbuvneşte* (vezi *răbufni*, din pref. *ră[z]-* + *bufni*, cf. DLR) : *TD. Muntenia*, I, p. 323/772 ;

— *ţivnă* 'cobe' (faţă de *ţifnă* 'id.', termen popular, din ngr. *tsifna*, cf. DEX) : ALR II s.n., II, h. 374 „cobe"/705, 723, 728, 769 (cf. Scriban, D., în care se semnalează varianta, cu menţiunea „(în) sud") ; — forme cu **fn** apar, paralel, în aceeaşi arie (~ /899, 928) şi sînt singurele forme notate în Moldova (~ /605) şi Dobrogea (~ /682, 987) ; în restul punctelor a fost înregistrat sinonimul *cobe* (în Banat, şi *limbar*).

c) **-fn** > **-vn** : ø

Cazurile cu **fn** > **vn** delimitează aria sudică de sonorizare, căreia fonetismul se dovedeşte a-i fi caracteristic mai ales prin comparaţie cu Moldova, Dobrogea şi, de asemenea, faţă de Banat, graiuri în care se poate constata că fricativa labio-dentală *f* se menţine consecvent nesonorizată.

IV. [**cn**] : [**gn**]

Este de menţionat de la început, ca şi în cazul precedent, faptul că vecinătatea consonantică *oclusivă velară surdă* + **n** nu a constituit obiectul discuţiilor privind acomodarea de sonoritate la nivelul limbii comune sau al graiurilor populare. De asemenea, din punctul de vedere al normei literare, pentru acest fapt nu au existat implicaţii în problemele, curent controversate, de ortografie şi ortoepie ca, de exemplu, pentru **sm** şi **sn**.

Avînd în vedere tipul de acomodare fonetică de care ne ocupăm, se impune să amintim aici cîteva fapte, cunoscute, din perspectiva istoriei limbii române. Astfel, dintre transformările sporadice şi accidentale ale consoanelor în latina populară, sonorizarea lui *c* intervocalic, mai ales, este considerată ca una dintre cele mai răspîndite ; trecerea lui *c* la *g* a fost remarcată, regional, pentru română (vezi cazul *furnică* > *furnigă*, formă prezentă şi în aromână, meglenoromână), fenomenul întîlnindu-se, dialectal, şi în celelalte limbi romanice[36].

Pe baza materialului oferit de ALR, Andrei Avram a putut constata şi demonstra însăşi frecvenţa ezitării între surdă şi sonoră în cazul perechii **c** ~ *g* în graiurile dacoromâne[37].

Pentru **c** (+**n**) referiri tangenţiale se găsesc la Chr. Geagea[38], care, ocupîndu-se de cazurile de „slăbire" (= sonorizare) şi „întărire" (= desonorizare) a „guturalelor" în *„româna dialectală"*, pe baza unor exemple ca *icni — igni*, *jicnicer — jignicer* (<*jitnicer*), *jicniţă — jigniţă* (< *jitniţă*), *răcni — răgni*, *sucnă — sugnă*, *sucniţă — sugniţă*, *sugnuţă*, *ticni — tigni*, *ticnă — tignă*, *vracniţă — vragniţă*, *ticnafes — tignafes*, *zăticni — zătigni*,

[35] Cf. (a) *buvni* (de rîs), pentru aceeaşi zonă, la Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, p. 89.

[36] Cf. Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, 1967, p. 122 ; vezi Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980, p. 122 ; cf. p. 308, 394.

[37] Avram, *Cercetări asupra sonorităţii*, p. 75 — 76 ; cf. Dumistrăcel, *Fonetica neologismului*, p. 197 — 198.

[38] Geagea, *Erweichung und Verhärtung*, p. 118 — 121.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

consideră că «slăbirea» lui *c* medial se produce cel mai des dacă este precedat sau îi urmează o nazală ; cauza «slăbirii» se află parțial în sonoritatea nazalei" (*op. cit.*, p. 120—121 ; vezi și *Introducerea*), „întărirea" fiind mai greu de explicat deoarece pot interveni și alte cauze (*ibid.*).

În cadrul special de analiză fonologică a corelației de sonoritate în limba română, în ceea ce privește oclusivele velare **c** ~ **g** urmate de sonantele nazale **m**, **n**, A. Avram a arătat că se constată un număr de perechi contrastive de tipul *icni* —*jigni*, dar sînt foarte frecvente, în același timp, cazurile de fluctuație liberă între surdă și sonoră, ca, de exemplu, *icni* —*igni*, *jigni* — *jicni*[39]. Pronunțiile de tipul *jicni* (alături de *fracment*, *micdale*) sînt analizate de Al. Graur[40] ca hipercorecții caracteristice limbajului literar afectat, explicabile printr-o reacție contrară pronunțării „vulgare", cu sonoră, datorită fenomenului asimilării.

Luînd în considerație toate aceste fapte, am urmărit pe hărțile ALR și ale volumelor din NALR, apărute, reflexul fonetic în graiuri al vecinătății **c** + **n**. Am putut constata astfel existența tendinței de sonorizare a oclusivei velare surde **c** înaintea nazalei **n**, în aceleași arii lingvistice în care are loc și sonorizarea fricativelor **s**, **ș**, respectiv **f**, în condiții similare.

Grupurile consonantice **cn** și **gn**, posibile exclusiv la inițială , sînt foarte rare în limba română (vezi *cneaz*, *cnezat*, *knocaut*, *cnut*, respectiv *gnais*, *gnomic*, *gnoseologic*, *gnoseologie*, *gnostic*, *gnosticism*, ap. Coteanu, *Grupurile consonantice*, p. 140, Vasiliu, *Fonologia*, p. 119, care semnalează și **gn** final în *regn*). În analiza noastră avem în vedere secvența consonantică **cn**, paralel cu **gn**, în poziție medială ; cazurile ilustrative sînt prezentate și sistematizate după criterii asemănătoare.

A. *Grup sonor etimologic. False regresii (desonorizări)*

a) **gn-** : ø

b) **-gn-** în :

— (a se) *jăgni*, *jegni* 'a se rîncezi', regional (literar *jigni* < sl. *žignuti*, cf. sîrb. *žignuti*, v. DA ; pentru sens, cf. Scriban, D.) : ALR II, h. 19/728, 886, cf. (slănină) *jăgnită* (pct. 723), *jegnită* (pct. 762) și *jăgneală* (pct. 791), în graiurile sudice ; — pe aceeași hartă și în aceeași zonă s-a notat **cn** în *s-a jăcnit*, *jăcneală* (pct. 899) ;

— *oligni* 'a-și scrînti (mîna)', regionalism (cf. scr. *ulegnuti*, v. DLR) : *NALR.Banat*, I, h. 118/19, 40, cf. *oglini* (cu metateză) în pct. 23, 27, 28, 34—40, 45, 77, 78 ; — pe aceeași hartă, destul de frecvent, apare varianta *(o)licni* (vezi pct. 16, 24, 31, 32, 33, 53, 75 ; cf. răspunsurile *mi-am lic/gnit* și *s-o lig/cnit*, cu nuanțe intermediare, din pct. 49, respectiv 68), fapt care confirmă preferința graiurilor bănățene pentru pronunția cu consoană surdă înaintea nazalei, ca și în alte cazuri prezentate pînă acum ;

— *zăgn(e)ală* 'foc care se face la gura cuptorului, după ce s-a băgat pîinea, ca să se coacă bine', regionalism (din rus. *zagnela*, ucr. *zahnit*, cf. DEX), notat cu fonetismul **gn** etimologic în graiuri din toate provinciile țării : ALR II s.n., IV, h. 1061/228, 235, 250, 325, 334, 346, 349, 353, 362 (Transilvania, Crișana, Maramureș), 365, 414, 514, 520, 531 (Moldova),

[39] Avram, *op. cit.*, p. 142.
[40] *Tendințele actuale*, p. 11.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

682 (Dobrogea) ; pentru graiurile sudice, s-au înregistrat variante, caracteristice, cu **z** > **j** : *jăgneală* (pct. 705, 723, 728, 987), cf. *jăgneală* (pct. 769), *jîgneală* (pct. 172) ; — formele cu **en** înregistrate în Moldova (pct. 386, 537, 551, 605, cf. 514 şi cu **gn**, vezi mai sus), incidental şi în nord-estul Transilvaniei (pct. 219), pot constitui, ca şi în alte cazuri, o dovadă indirectă a existenţei unei *norme regionale* de a rosti ca surde consoanele urmate de o sonantă nazală, tendinţă care s-a dovedit a fi specifică graiurilor din această zonă, în mod constant ;

— *jignea* 'locul unde fierarul înroşeşte fierul, cuşniţă', regionalism (cf. srb. *vignja*, v. DA) ; *NALR. Oltenia*, IV, pl. 141, MN 2525, redactat pentru această noţiune, nu oferă posibilitatea de analiză a sonorităţii lui **gn** în aceste graiuri, întrucît termenul respectiv nu a fost obţinut în nici unul dintre punctele anchetate (frecvent înregistrat apare sinonimul său *cujniţă* ; vezi **II.A.**) ;

c) **-gn** : ø

B. *Grup sonor neetimologic*

1. *Evoluţii pe teren românesc generalizate (sau pe cale de generalizare)* Nu am întîlnit situaţii ilustrative în acest sens.

2. *Sonorizări regionale*

2.1. *În graiurile de sud şi în graiurile nord-vestice*

a) **cn-** > **gn-** : ø

b) **-cn-** > **-gn-** în :

— *ciogni* (faţă de *ciocni*, din rus. *čoknuti*, bg. *čuknuvamŭ*, v. DA, cf. DEX) : ALR II s.n., V, h. 1270 „(ei) ciocnesc paharele (la masă)"/47, 53, 130, 192, 235, 250, 310, 349, 705, 762, 784, 791, 848, 872, 876 ; cf. vol. I, h. 230 „păsările ciugulesc strugurii"/47,53, vol. II, h. 370 „(găina) ciugulește"/27, 47, 53, 228, 316, 886, vol. V, h. 1292/848, h. 1295/250 (pentru graiurile sudice, varianta *ciogni* este semnalată de Gamillscheg, în *Oltenische Mundarten*, p. 68, cf. şi *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, p. 88—89) ; — fonetismul **en** originar apare păstrat, consecvent, mai ales în Moldova (h. 1270/365, 386, 514, 520, 537 ; h. 230/551 ; h. 370/386), dar şi în Dobrogea (h. 1270/682, 987), Banat (h. 230/76 ; h. 370/2, 29, 76 ; h. 1270/76, cu excepţia pct. 27 şi 47, citate anterior) ; incidental, **en** apare şi în pct. 574, din estul Transilvaniei (cf. h. 370 şi 1270) ;

— *ciognitoare* 'ciocănitoare' (cf. *ciocni* = *ciocăni*) care are atestări, sporadice însă, în aceleaşi zone : ALR II s.n., III, h. 705/53 ; *NALR.Oltenia*, III, h. 559/963, 968 ; — s-a notat **en** în *ciocnitoare*, paralel cu **gn**, în Oltenia (v.h. 559/961, 964, 965) şi, ca fonetism constant, în Banat (h. 705/29, 76) ;

— *potigni* (faţă de *poticni*, din v.sl. *potŭknonti*, cf. DLR) : ALR II, h. 73 „se împiedică"/47, 192, 705, 836 şi, incidental, în pct. 531, din sud-vestul Moldovei ; pentru graiurile din aria de sud cf. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, p. 68 *(potigni)*, *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, p. 88—89 *(potigneşte)* ; — pe aceeaşi hartă, fonetismul **en** originar este notat în sudul Transilvaniei, în pct. 192 (paralel cu *potigni*, ca răspunsuri date succesiv) şi în Banat (pct. 76) ; cf. ALR II, h. 75 „şchioapătă puţin"/2 ; pe această

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

hartă, în Moldova apare sinonimul *[a]licnește*, cu același fonetism (vezi pct. 365, 531, 551);

— *răgni* (față de *răcni*, din v.sl. *ryknonti*, cf. DLR): ALR I, I, h. 140/354; ALR II, h. 27/362, h. 34/836; ALR II s.n., II, h. 332/228, 346, 362, 574, h. 381/362, vol. III, h. 677/172, 346, 723, 872, h. 678/886, vol. V, h. 1388/250; *TD.Oltenia*, p. 26/907[41]; — *răcni* este atestat numai sporadic, în aceleași zone (vezi h. 677/899; cf. *NALR.Maramureș*, I, h. 64/231) și apare, ca singura formă notată, în Moldova (vezi h. 332/365, h. 1388/386).

Cu **gn**, respectiv **cn**, în loc de **hn**[42] se adaugă și cazul:

— *tro(a)gnă* — *tro(a)cnă*, variante pentru *troahnă* 'guturai', termen popular cu etimologia necunoscută (v. DLR, s.v.; cf. Scriban, D., propunînd ca etimon ngr. *vrahnos* 'răgușeală').

Forma „test" în ceea ce privește semnificația repartiției geografice a celor două serii de variante, din punctul de vedere al fenomenului analizat este *tro(a)cnă* (cf. CADE, s.v., cu mențiunea „(în) Ban."); pornind de aici, vom observa mai întîi că varianta *tro(a)gnă*, cu **c(n)** > **g(n)**, sau în care **h(n)** a fost înlocuit direct prin **g(n)**, apare, frecvent, atît în graiurile sudice, cît și în cele de nord și de vest: ALR I, I, h. 112 „guturai"/26, 49, 51, 56, 59, 87, 90, 103, 107, 109, 118, 125, 138, 148, 150, 170, 223, 251, 290, 675, 815, 846; ALR II, h. 107/64, 848, 876; cf. *NALR.Oltenia*, I, h. 135 „guturai" (cu *trognă*, formînd o arie compactă care cuprinde sudul, vestul și nordul provinciei), *NALR.Maramureș*, I, h. 154, corespondentă (cu *troagnă*, *trognă*, în pct. 232, 234, 239), *NALR.Banat*, I, h. 53, corespondentă (cu *troagnă*, *trognă*, în două mici arii grupate în nord-estul provinciei, respectiv, în sud-estul acesteia, avînd, în ambele cazuri, în vecinătate imediată graiuri de tip „sonorizant"; vezi și *(în)trognat*, în ALR II, h. 107/53, 141, 250, 260; *NALR.Oltenia*, I, h. 135/913, 920, 935, 938, 939, 952, 980, cf. *trognit*, în pct. 940, 953, 963; *NALR.Banat*, I, h. 52/61, h. 53/56, 60, 61, 63 (cu aceeași precizare de mai sus); pentru Oltenia, cf. și Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, p. 111 (*întrognat*), p. 113 (*trognă*).

Repartiția geografică a variantelor care prezintă fonetismul **gn** poate fi interpretată desigur ca elocventă în ceea ce privește graiurile sudice, mai ales cele din Oltenia, în care nu s-au înregistrat forme cu **hn** (de tipul *troahnă*, *trohnă*), fiind prezente — sporadic — numai cele cu **cn** (vezi, de exemplu, h. 135/956, 971). Prin comparație, se constată că variantele cu **cn** apar cel mai frecvent într-o arie de tip „nesonorizant", cum este Banatul (vezi h. 112/1, h. 107/2; *NALR.Banat*, I, h. 52/1, 20; h. 53/1—5, 10, 11, 15—17, 20, 72); în graiurile nord-vestice, paralel cu *tro(a)gnă*, *întrognat* și, mai rar, *tro(a)cnă* (vezi h. 112/217, 259, 268, 347) se întîlnesc frecvent variantele *tro(a)hnă* și *întrohnat*. Analiza cazului prezintă limite în ceea ce privește strict graiurile din Muntenia, pentru care a apărut frecvent varianta *troană*, și, pe de altă

[41] Luiza și Mircea Seche semnalează forma *răgnind* (alături cu *păgni*, *potignind*) în scrisul lui I. Budai-Deleanu, considerînd că „avem a face cu un fonetism caracteristic limbii vorbite"; *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, București, 1962, p. 46.

[42] Pentru înlocuirea lui *h* prin *c*, paralel și prin sonora corespunzătoare *g* (fenomen care s-a petrecut frecvent pe teren românesc, ca și procesul invers, în adaptarea unor împrumuturi), vezi Pușcariu, *Limba română II*, p. 197; cf. Dumistrăcel, *Fonetica neologismului*, p. 238 — 239, care consideră fonetismul de tip dialectal sudic, avînd circulație și în unele arii din Transilvania (în sens larg).

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

parte, nu este posibilă comparația directă cu Moldova, în care s-au notat exclusiv formele cu **hn** (*troahnă, trohnă*).

c) **-en** > **-gn** : ø

2.2. *Sonorizări în aria sudică*

a) **en-** > **gn-** : ø

b) **-en-** > **-gn-** în :

— *ognă* (față de *ocnă*, din v. sl. *okno*, cf. DLR) : ALR II s.n., h. 999/705, 762, 784, 791, 812, 848, 872, 876, 886, cf. pct. 130 (în sudul Transilvaniei), h. 1 000/876[43] ; *NALR.Oltenia*, II, pl. 47, MN 1621/938 (cu sensul de 'carieră de piatră') ; *TD.Oltenia*, p. 341/976 ; cu o nuanță intermediară de sonoritate, apare *og/cnă* 'peșteră', în ALR II s.n., III, h. 813/728 ; *ognaș*, h. 1 000/886, cf. pct. 605 (în sudul Moldovei); — **en** originar, în *ocnă*, este notat consecvent în Moldova (h. 999/414, 514, 520, 531, 605); cf. *ocnaș* (h. 1 000/514, 520, 551) ;

— *crîgni* (față de *crîcni*, formație onomatopeică, din *circ* + suf. *-ni*, cf. DA) : ALR II, p. 23, MN 6956/848 ;

— (a se) *otigni* 'a se sili, a se forța să vomiteze' (față de *oticni*, v. DLR, s.v., care trimite pentru etimologie la *icni*) : ALR I, I, h. 145/786 ;

— *pögni* (față de *pocni*, formație onomatopeică, din *poc* + suf. *-(ă)ni*, cf. DLR) : ALR II s.n., V, h. 1 468/784 ; *TD.Muntenia*, I, p. 347/774 ; — incidental, cu **en**, în Banat (h. 1 468/76) ;

— *țignit* 'smintit' (vezi *țicni*, cf. scr. *ciknuti*, ap. DEX, s.v.) : ALR I, I, h. 134/730, 900, cf. 592 (punct în sudul Moldovei, pentru care S. Pop a notat sonorizări sporadice) ; — forme cu **en**, *țicnit*, *țăcnit*, apar, pe aceeași hartă, în Moldova (pct. 508, 510, 536, 540, cf. *s-o țicnit* în pct. 556) și, ocazional, în Banat (vezi *NALR.Banat*, I, h. 155/5) ;

— *zvîgni* (față de *zvîcni*, din *zvîc* + suf. *-ni*, cf. DEX) : ALR II s.n., V, h. 1459/791, 872, cf. pct. 130 (pe aceeași hartă) și 192 (ALR II, h. 41) din sudul Transilvaniei ; — incidental, fonetismul **en** este notat, pentru aria sudică, în pct. 928 (h. 1459), cf. pct. 182 (h. 41).

Cu atestări sporadice în zonele învecinate, se adaugă :

— *igni* (față de *icni*, din bg. *iknah*, cf. DA) : ALR I, I, h. 145/156 (punct situat în sudul Transilvaniei) ; — incidental, *icni* apare notat în Banat (ALR I, II, h. 233/5) ;

— *pegni* 'a leșina' (vezi *picni*, formație onomatopeică, cf. DLR) : *NALR.Banat*, I, h. 153/69, în sud-estul provinciei (cf. pct. 27, corespondent, din rețeaua ALR II, cu sonorizări destul de frecvente, explicabile prin influența graiurilor oltenești) ; — s-a înregistrat însă, paralel, și varianta *pecni*, în puncte apropiate de primul (31, 70, 74).

Cu **gn**, respectiv **en**, în loc de **hn** apar în aceeași arie :

— *iagnie* (vezi *iahnie*, din tc. *yahni*, bg. *iahnija*, cf. DA) : ALR II s.n., IV, h. 1096 „fasole prăjită"/769 ; cf. *igneluță* 'tocană', incidental, în vestul Moldovei (h. 1095/537, în același volum); — paralel, *iacnie* în Muntenia și sudul Dobrogei (h. 1095/928, respectiv 987) ;

— *mîgni* (față de *mîhni*, cu etimologia necunoscută, cf. DLR) : ALR II s.n., V, h. 1244/762 ;

[43] Pentru aceeași zonă, vezi la Gamillscheg, *Die Mundart von Șerbănești—Tituleștî*, p. 88, notațiile : *la ogne, Ogna Mare*.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

— cf. *cognă* 'velniță' (vezi *cuhnie, cuhnă, cohnă*, cf. *cucnă*, din ucr. *kuhnja*, ap. DA) : ALR II s.n., I, h. 247/141 (în sudul Transilvaniei).

Confirmă indirect preferința pentru pronunția cu oclusivă velară sonoră înaintea sonantei **n**, în graiurile de sud, și alte exemple, reprezentînd variante ale unor cuvinte, sau chiar cuvinte neatestate în dicționare, cum sînt :

— (și) *ogném* (după lup), în *TD.Oltenia*, p. 207/948 ; cf. (oile) *ognesc, ugnitura* (oilor), în același volum, p. 143/936 ;

— *pognéte* 'colac (la mort)' (vezi *pomnete, pomneată*, cf. și *pocneată*, ap. DLR) : ALR II, h. 172/762.

Față de toate aceste exemple, reprezentative pentru aria sudică de sonorizare, cuvinte care provin exclusiv din etimonuri cu *oclusivă surdă* + **n**, o situație aparent deosebită se întîlnește în cazul :

— *trîgni, trăgni* 'a tresări', regionalism specific Banatului și Olteniei (vezi *trîcni*[1], din scr. *trgnuti*, cf. DLR, s.v.) ; variantele cu **gn** au o frecvență deosebită în graiurile din Oltenia : ALR I, II, h. 233 „copilul tresare din somn"/837, 839, 840, 850, 856, cf. pct. 26, 49 și 87, din sud-estul, respectiv din nordul Banatului ; cf. *NALR.Oltenia*, II, h. 170 (corespondentă)/920, 936, 939, 941, 943—945, 948—950, 952, 953, 955, 957, 961—964 ; vezi și : (pasărea prinsă în mînă) *trîgnește* (să scape) = 'se zbate', în ALR II s.n., V, h. 1459/836 ; (cînd am văzut că fug oile), *trugnesc* (oile), în *TD.Oltenia*, p. 142/936 ; — prin comparație, se constată că în graiurile din Banat sînt notate, la fel de frecvent, variantele *trîcni, trăcni*, cu fonetismul **cn** (h. 233/1,9, 12, 30, 40, 45, 77, cf. *icnește*, ca sinonim, în pct. 5) și, numai incidental, în Oltenia (h. 233/842 ; de remarcat că pe h. 170, citată mai sus, din recentul atlas regional al Olteniei, nu se întîlnesc variantele cu oclusiva surdă).

Dacă ținem seama de faptele consemnate în celelalte dicționare, s-ar părea că în cazul acestor variante corespondența fonetică **cn : gn** presupune diverse implicații etimologice asupra cărora nu putem stărui aici. Este de precizat însă că avem a face cu singurul exemplu, constituind o „abatere", pentru care față de grupul sonor **gn** din etimon (scr. *trgnuti*, în DLR), forma care se consideră a fi generalizată pe teren românesc, după cum este înregistrat cuvîntul-titlu în acest dicționar, prezintă fonetismul **cn** (*trîcni*), fapt care ar putea sugera, în principiu, existența unei alte surse etimologice de tip slav, paralelă, avînd acest fonetism. Cuvîntul, cu aceeași formă, mai apare înregistrat la Scriban, care indică în ceea ce privește etimonul comparația cu *stricni* (<v.sl. *strŭknonti*), avînd sensul de'a cresta, a înțepa cu *stricneaua* un animal bolnav, pentru a-i lua sînge', dar și 'a înjunghia, a înțepa' (v. CADE, s.v.; cf. și *strîcnitură* 'junghi', *ibidem*). Compararea sensurilor lui *trîcni* și *stricni* (*strîcni*) susține în plan semantic înrudirea etimologică presupusă ;tot așa, se poate invoca existența, pentru cel de-al doilea cuvînt, a unei variante care este identică din punct de vedere fonetic cu forma primului (v. DLR, Scriban. D., s.v. *trîcni*[2], cf. CADE). În acest caz, forma cu sonorizare, în discuție, se poate explica numai avîndu-se în vedere un etimon cu oclusiva velară surdă. Circulația teritorială a lui *stricni* (*strîcni*) devine ea însăși semnificativă în sensul celor spuse mai sus : astfel, în aceleași graiuri din Banat, în care s-a înregistrat *trîcni* (*trăcni*) 'a tresări' (față de *trîgni, trăgni* 'id.', din Oltenia), apar notate cu același fonetism, **cn**, și : (mă) *strîcnește* 'mă înțeapă, mă înjunghie' (ALR II, h. 41/29, h. 59/29; p. 37, MN 2206/36) ; *străcnet* și *strîcnitură* 'săgetătură, junghi' (MN 2206/36, respectiv pct. 29); cf. *NALR.Banat*, I, pentru *strîcni* 'a înjunghia, a înțepa' (h. 103/53) și

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

'a scrînti' (h. 118/38, 47), *strîcnitură* 'junghi' (h. 103/24, 27, 34, 35, 37, 45, 46, 53, 54). Ca și în cazul lui *trîcni*[1] 'a tresări', materialul consultat nu permite comparația cu celelalte graiuri, pentru care s-au înregistrat alte tipuri lexicale ; consemnăm, doar, înregistrarea incidentală a variantei *strîc/gnea* = stricnea, cu o nuanță intermediară de sonoritate, în sudul Moldovei (ALRT, p. 219/605).

c) **-cn** > **-gn** : ø

2.3. *Sonorizări în aria nord-vestică*

a) **cn-** > **gn-** : ø

b) **-cn-** > **-gn-** în :

— *mogni* (față de *mocni*, din v.sl. *moknonti*, cf. DLR) : ALR II, h. 182 „(focul) mocnește"/228, 279, cf. *mognită* '(slănină) rîncedă', în ALR II, h. 19/272 ; — forme cu **cn** apar frecvent în Moldova (h. 182/365, 514, 531, 551, cf. 386 cu *mohnește*) ; vezi și (o femeie) *mocnită* 'prostănacă', în ALR II s.n., V, h. 1240/520 ;

— *sugnă* 'fustă', regionalism (față de *sucnă*, din v.sl., srb., rut. *sukno*, cf. CADE, Scriban, D.) : ALR II s.n., IV, h. 1178/250, 260, 346, 353, 362 ; cf. *NALR.Maramureș*, III, h. 641 „rochie (de sărbătoare)"/223, 230, 231, 233—238, *NALR.Banat*, I, h. 133/57, punct situat în nord-vestul provinciei ; — forma cu **en**, *sucnă*, este notată în Banat (h. 1178/2, 36, 76), dar frecvent, în această zonă, apare varianta *sumnă*.

Cu **en**, **gn** < **tn** (prin diferențierea celor două consoane dentale în contact)[44], se adaugă :

— *bugnár* 'dogar' (față de *butnar*, din germ. *Büttner*, cf. DA, care semnalează o variantă asemănătoare, *bugnér*) : *NALR.Maramureș*, III, h. 749 „dogar"/222, 223, 228, 231, 238, cf. *bognár* în pct. 227 ; — paralel, pe aceeași hartă, sînt notate variantele *bucnár* (pct. 221), *bocnár* (pct. 240).

Ca un caz indirect ilustrativ poate fi considerată varianta *pigniță*, pentru *pivniță*, care a fost înregistrată frecvent pentru această zonă, paralel cu *pihniță* — **h(n)** < **v(n)** apare înlocuit ca în multe alte exemple prin **g(n)** — : vezi *NALR.Maramureș*, II, h. 270 ; cf. Scriban, D., cu mențiunea „în Oaș".

c) **-cn** > **-gn** : ø

V. [tn] : [dn]

Vecinătatea consonantică **t** (oclusivă dentală surdă) + **n** nu apare discutată în bibliografia de specialitate din punctul de vedere al acomodării de sonoritate.[45]

În limba română, **tn** și **dn** nu sînt posibile ca grupuri consonantice la inițială sau finală (cf. Coteanu, *Grupurile consonantice*, p. 144). Prin comparație cu celelalte vecinătăți fonetice de care ne-am ocupat pînă acum în lucrarea de față, este de asemenea de subliniat că înseși secvențele consonantice

---

[44] Cazuri similare, ca de exemplu, *jicnicer* — *jignicer* (<*jîtnicer*), *jicniță* — *jigniță* (<*jîtniță*) au fost trecute în revistă de Geagea, *op. cit.*, p. 118, 119.

[45] Avram, *op. cit.*, p. 91, semnalează totuși, ca posibilă, sonorizare lui t înainte de sonanta lichidă l, într-un exemplu ca *gîd/îlej*, din ALR I, I, h. 35, pct. 990 (punct situat în Oltenia).

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

tn, respectiv **dn** în poziție medială se întîlnesc destul de rar, numai în anumite cuvinte. Dată fiind această situație, facem de la început precizarea că numărul exemplelor din ALR și NALR, prezentînd interes pentru delimitarea și definirea fenomenului de sonorizare analizat, este relativ redus. În același sens, trebuie adus în discuție și faptul că atît **tn**, cît mai ales **dn** apar supuse frecvent altor procese fonetice, ca, de exemplu, *asimilarea* (**tn**, **dn** > **nn**), și cu reducerea grupului consonantic (**tn**, **dn** > **nn** > **n**), sau fenomenului, opus, de diferențiere consonantică (**tn**, **dn** > **ln** > **rn**), fapt care se datorează în ambele cazuri vecinătății, mai puțin obișnuite pentru română, a celor două dentale oclusive (în contact).[46]

A. *Grup sonor etimologic. False regresii (desonorizări)*

a) **dn-** : ø

b) **-dn-** în :

— *podnog, podnoj* 'tălpig (la războiul de țesut)' (din bg. *podnoga, podnojie*, cf. DLR), înregistrat cu fonetismul etimologic în ALR II s.n., h. 481/192, 705, 728 ; cf. și variantele *ponnoj* (pct. 723), *ponoj* (pct. 346, 353, 362), *ponoji e* (pct. 812, 848, 886), ca rezultate ale asimilării, respectiv ale reducerii grupului **dn**; fonetismul **dn** > **tn** apare atît în graiurile de tip „nesonorizant", din Dobrogea (vezi *potnog*, h. 481/682, 987, cf. *potnoc*, în ALR I, 1 288/984, ap. DLR), cît și în Muntenia, arie tipică de sonorizare (cf. *potnog, potnoj*, în ALR I 1 288/727, 898, și *potnojie*, ~/595, 792, ap. DLR). Comparația cu restul ariei sudice și cu celelalte zone ale țării nu se poate face întrucît tipul lexical nu a fost înregistrat.

Este de remarcat prin excelență în acest caz faptul că DLR a corectat, potrivit etimonului admis, forma-titlu care în celelalte dicționare românești apare ca *potnog*, deși etimonul propus în fiecare dintre acestea prezintă același fonetism **dn**, cu oclusiva dentală sonoră ; vezi, de exemplu, CADE (din srb. *podnoži*), Scriban, D. (din v.sl. *podŭnogŭ*), DEX (din bg. *podnoga*).

— *logodnă* (din sl. *lagodĭnŭ*, cf. DA), notat ca atare în ALR II, h. 158, în graiuri din Moldova (vezi și *logodnici* 'miri', în ALR I, II, h. 258/588), în estul Transilvaniei, Dobrogea, ca și în graiurile sudice propriu-zise ; cf. și *NALR.Oltenia*, II, h. 174 (corespondentă). Analiza cazului prezintă limite, pe de o parte, deoarece în graiurile nord-vestice apar frecvent tipurile lexicale *credință* și *to(c)mală* (vezi ALR II, h. 158, cf. *NALR.Maramureș*, I, h. 236), iar, pe de altă parte, în ceea ce privește graiurile din sudul țării se remarcă frecvența apariției formelor rezultate prin asimilare (*logonnă*), reducerea grupului consonantic (*logonă, logoană, logon*), diferențiere consonantică (*logolnă, logornă, logobnă, logomnă*) sau, mai rar, prin metateză (*logondă*) (cf. ALR II, h. 158, și *NALR. Oltenia*, II, h. 174).

În aceste condiții, menționăm ca fapt semnificativ din punctul de vedere al cazurilor etimologice înregistrarea variantei *logotnic* (cf. DA, s.v. *logodnic*), atestînd trecerea lui **dn** la **tn**, ca și în cazul *podnog—potnog*.

— *vrednic, -ă* (din sl. *vrĕdĭnŭ*, cf. DEX) : în ALR II s.n., VI, h. 1 609 apare înregistrată exclusiv varianta *vrenică* (f. sg.) cu **dn** > **n**, prin reducerea grupului consonantic (pct. 2, 29, 64, 791, 812, 836, 876, 886) ; cf. și *vrenice*

[46] Vezi Pușcariu, *Limba română II*, p. 115 — 117 ; cf. Dumistrăcel, *Fonetica neologismului*, p. 261 și urm.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

(pl.), h. 1 619, în același volum (pct. 2, 76, 784, 791, 876, 899; vezi și h. 1 731/182); în restul teritoriului dacoromân a fost notat sinonimul, uzual, *harnic*. Ca și în situația precedentă (vezi *logonă*, *logoană*, *logon*, ș.a.m.d.) cazul reflectă statutul și tratamentul fonetic al acestui grup consonantic în graiurile populare.

c) **-dn** : ø

B. *Grup sonor neetimologic*

1. *Evoluții pe teren românesc generalizate (sau pe cale de generalizare)*. Nu am întîlnit situații ilustrative în acest sens.

2. *Sonorizări regionale*

Exemplele întîlnite, puține la număr, reprezintă tipul **2.2.** (= *sonorizări în aria sudică*) și **2.3.** (= *sonorizări în aria nord-vestică*), ilustrate consecvent pînă acum în analiza noastră.

a) **tn-** > **dn-** : ø

b) **-tn-** > **-dn-** în :

— *bodniță* 'cruce (la sanie)' (față de *botniță*, din *bot*+suf. *-niță*, cf. DA): ALR II s. n., II, h. 358/705 (Muntenia); cf., eventual, *bóliță* (pct. 876), ca rezultat posibil al reducerii grupului (**tn** >) **dn**; vezi și *bogniță* (pct. 812), cu **tn** > ***en** >**gn** (a se compara cu *bucnar* — *bugnar* = *butnar*, sub **IV.B.**, 2.3.);

— *Pudna*, pentru numele topic *Putna*, incidental, în *TD.Oltenia*, p. 428/998 (de două ori);

— *clopodniță* (față de *clopotniță*, din *clopot* + suf. *-niță*, cf. DA) : ALR II, h. 177/284 (în nord-vestul Transilvaniei); în vorbirea *allegro*, aceeași pronunție ([AL] *clopodniță*; [L] *clopotniță*; [AL] *clopodnițe* [p]), cu fonetismul **dn** subliniat de către anchetator, a fost notată și în pct. 987 din Dobrogea (notația oferind din punct de vedere strict fonetic explicații în ceea ce privește realizarea imediată a fenomenului de sonorizare a consoanelor surde în vecinătatea sonantelor, pornind de la ritmul vorbirii); pentru pronunția cu *sonoră + nazală*, cf. varianta *clopojniță* din pct. 362, pe aceeași hartă (care se poate compara cu *pijniță* = *pivniță*, cf. ALR II, p. 127, MN 3 847/310); — s-a notat *clopotniță*, cu oclusiva dentală surdă intactă, în nordul Dobrogei (pct. 682, cf. 987, din sud, în vorbirea *lento*) și, izolat, în sud-estul Transilvaniei (pct. 182). Analiza detaliată a cazului este limitată prin faptul că, frecvent, apar alte tipuri de variante, ca, de exemplu, *cloponniță*, *cloponiță* (cf. și *ploconiță*, cu metateză), sau *clopolniță*, *cloporniță*, rezultate fie prin asimilare sau din reducerea grupului consonantic, fie prin diferențiere și susceptibile de a fi avut ca punct de plecare mai ales formele cu (**tn**>) **dn**, după sonorizarea lui **t** (vezi *logomnă*, *logonă*, *logolnă*, *logornă* de mai sus), dar și cele cu **tn** originar (cf., de exemplu, variantele *bucnar*, *bocnar* — *bugnar*, *bognar* pentru *butnar*, datorîndu-se fenomenului de diferențiere; varianta *bodnar*, cu fonetismul **dn**, semnalată în DA s.v. *butnar*, este explicată etimologic prin <ung.> rut. *bodnar*, d. germ. *Büttner*, *ibidem*; cf. și CADE, Scriban, D.).

c) **-tn**> **-dn** : ø

Exemplele prezentate, deși puține la număr (faptul explicîndu-se și obiectiv, în primul rînd prin statutul și tratamentul fonetic, specific, al grupului **tn**, respectiv **dn** în graiurile populare), sînt suficient de elocvente pentru

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

a ilustra tendința de sonorizare a oclusivei dentale surde **t** înainte de sonanta nazală **n**, în aceleași zone în care fenomenul s-a dovedit deosebit de activ, atît în cazul fricativelor surde (**s**, **ş**, **f**) urmate de **n**, cît și pentru oclusiva velară surdă **c**, în aceleași condiții.

VI. [**pn**] : [**bn**]

Această ultimă corespondență fonetică de care ocupăm, de asemenea nediscutată, prezintă o situație aparte din motive pe care considerăm necesar să le expunem în continuare.

Este de precizat mai întîi faptul că în limba română însuși numărul de combinații posibile pentru **p** (oclusivă bilabială surdă) și, sonora corespunzătoare, **b** cu o altă consoană este redus : **pc**, **pf**, **pl**, **pn**, **pr**, **ps**, **pş**, **pt**, **pţ** și, respectiv, numai **bd**, **bl**, **bn**, **br**, **bz** (cf. Coteanu, *op. cit.*, 140, 143, Vasiliu, *Fonologia*, p. 114).

Dintre acestea, o frecvență deosebită o au grupurile **pl**, **pr** și **bl**, **br** formate cu *sonantele lichide* **l** și **r**, fapt care trebuie subliniat în primul rînd avînd în vedere statutul grupurilor **pn** și **bn**, în care **p** și **b** sînt urmate de *sonanta nazală* **n**.

Astfel, ca grup consonantic propriu-zis, **pn** este foarte rar în limba română și apare exclusiv la inițială, iar **bn**, corespondent, nu este posibil ca grup inițial sau final ; secvențele consonantice **pn**, **bn** în poziție medială se întîlnesc, de asemenea, rar.

În urma unui sondaj am constatat că, în DLR, litera *P*, de exemplu, este înregistrat un număr numai de 26 de cuvinte-titlu cu **pn** inițial (dintre care 6 sînt variante) ; lista lor cuprinde exclusiv neologisme, termeni tehnici moderni împrumutați din franceză (mai rar, din italiană sau germană) : *pneu* (cf. și germ.), *pneumatic* (cf. și lat., germ.), *pneumatolitic*, *pneumatoliză*, *pneumatoză*, *pneumococ*, *pneumococic*, *pneumoconioză*, *pneumoenterită*, *pneumogastric*, *pneumograf* (din germ.,), *pneumonic*, *pneumonie*, *pneumopatie*, *pneumoperitoneu*, *pneumosept*, *pneumoterapie*, *pneumotomie*, *pneumotorax*, *pneumotrop* ; cf. *pneumîn* = *pulmon*, *pneumotorace* (din it.) = *pneumotorax*, *pnevmatic* = *pneumatic*, *pnevmogastric* = *pneumogastric*, *pnevmonic* = *pneumonic*, *pnevmonie* = *pneumonie*.

Ca material ilustrativ pentru **pn** în poziție medială, sînt de citat : unele cuvinte populare (în parte învechite, sau rare) ca, de exemplu, *drepnea* 'un fel de lăstun' (de origine latină ; cf. CADE, Scriban, D.), *dropniță* (= *drobiță*, din *drob*, cf. CADE), *harapnic* (slav), *gropniță* (slav), *gropnicer* (din *gropniță*) ; slavonismele, ieșite din uz, *preastîpnic* (cf. DLR, Scriban, D.), *stîlpnic* (cf. CADE, Scriban, D.) ; o serie de neologisme ca *hipnagogic*, *hipnogen*, *hipnopedie*, *hipnotic*, *hipnotism*, *hipnotiza*, *hipnotizator*, *hipnotizor*, *hipnoză* și *peripneumonie*, *șrapnel* (*șrapnea*), în majoritatea lor împrumuturi tehnice moderne din franceză, ca și în cazul grupului **pn** inițial.

Pentru **bn**, care apare exclusiv în poziție medială, categoria ilustrativă de bază o formează o serie întreagă de cuvinte ieșite din uz, împrumuturi vechi slave sau din slavonă, cum sînt : *corabnic*, *globnic*, *grobnic*, *nepotreabnic*, *nepreapodobnic*, *obnovlenie*, *oglabnic*, *ohabnic*, *pagubnic*, *podobnic*, *potrebnic*, *preapodobnă*, *preapodobnic*, *trebnic*, *vilșebnicie*, *vrăcebnicesc*, *vrăcebnicie* (cf. DLR, Scriban, D.). Se adaugă, de asemenea, unele cuvinte populare ca *grabnic* (din *grabă* + suf. *-nic*), cf. *grăbnicie*, *netrebnic* (slav), sau rare, ca, de exemplu,

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

trebnic (din *treabă* + suf. *-nic*), cf. *trebnicie* şi neologismele *abnega*, *abnegaţie* (de origine romanică), *abnorm*, *abnormitate* (împrumuturi recente din germană).

Avînd ca punct de plecare aceste liste (aproape complete), alcătuite pe baza dicţionarelor citate, ne vom opri la cîteva consideraţii privind tratamentul fonetic al grupurilor **pn** şi **bn**, în sensul analizei de pînă acum referitoare la problemele de acomodare regresivă a sonorităţii.

O mare parte a variantelor semnalate în dicţionare pentru unele dintre cuvintele citate mai sus arată că atît **pn** cît şi **bn**, ca grupuri mai puţin obişnuite în limba română, sînt supuse frecvent unor transformări fonetice, cel mai adesea datorate fenomenului „de acomodare privitoare la camera de rezonanţă".[47] Acest fenomen explică trecerea lui **pn**, respectiv **bn**, la **mn**, pentru variante de tipul : *haramnic* = *harapnic*, *şramnea* = *şrapnea* (cf. şi *gromniţaş* = *gropniţaş*, în ALR II, p. 89, MN 2712/102) ; *gramnic* = *grabnic* (cf. [moarte] *gramnică*, în ALR I, I, h. 128/764, 795, 960), *netremnic* = *netrebnic*, *oglamnic (oblamnic)* = *oglabnic (oblanic)*, *ohamnic* (cf. *ohamic)* = *ohabnic*, *preapodomnă* (cf. *preapodoamnă)* = *preapodobnă*, *preapodomnic* = *preapodobnic*.

Mai rar, se înregistrează şi **bn** > **vn**, în *nitrevnic*, *ohavnic*, cf. *oblavnic* (probabil, sau etimologic ; vezi DLR s.v. *oblanic*) şi *grohnicer* = *gropnicer* (cu **pn** sau ***bn**>**vn**>**hn**?). Formele (mor) *gravnic*, (moarte) *gravnică* (vezi cazul discutat sub **III. A.**) sînt etimologii populare, rezultate prin contaminarea dintre *grav(ă)* şi *grabnic(ă)*, fapt care explică în acelaşi timp şi prezenţa lui **vn** în loc de **bn**.

Pe de altă parte, pentru variante ca *îndărăpnic*, *îndărăpnicie* (*îndărăpniciune*), (*a*) *îndărăpnici*, *îndărăpnat*, *-ă*, **pn** apare ca rezultat al reducerii grupului consonantic, sau al diferenţierii, pornindu-se de la formele de tipul *îndărăptnic*, *îndărăptnicie*, (*a*) *îndărăptnici*, (*a*) *îndărăpta* (= *îndărătnic*, din *îndărăt*, *îndărăpt* + suf. *-nic* ; etc.) ; la fel se explică varianta *logobnă* faţă de *logomnă*, pentru *logodnă* (cazul este discutat sub **V.A.**), cu **dn** > **mn** > **bn**.

În materialul lingvistic din volumele ALR şi NALR nu am întîlnit cazuri ilustrative în ceea ce priveşte corespondenţa fonetică **[pn]** : **[bn]**, cu sonorizarea lui **p** înainte de **n**, sau false regresii, cu **bn** > **pn** prin desonorizare, ca fenomen corelativ. De altfel, după cum se poate uşor constata, listele de exemple prezentate la început cuprind foarte puţine cuvinte aparţinînd limbii comune, sau ca fiind populare şi regionale, pentru care să existe posibilitatea analizei pe baza unor astfel de izvoare (vezi numai *harapnic*, eventual *gropniţă*, *gropnicer*, respectiv *grabnic*, *netrebnic*, tipuri lexicale pe care, cu excepţia lui *grabnic*, cf. *gromnitaş*, nu le-am întîlnit pe hărţile atlaselor lingvistice consultate). Analiza cazurilor posibile este limitată în egală măsură de statutul şi tratamentul fonetic al grupurilor respective, aspecte la care ne-am referit mai înainte.

Din materialul lingvistic înregistrat în dicţionare pot fi aduse însă în discuţie situaţiile *netrebnic—netrepnic* (cf. DLR) şi *grobniţă — gropniţă*[48] reprezentative pentru tipul **A.** al cazurilor etimologice (cu **bn** > **pn**), urmărite consecvent în ceea ce priveşte tratamentul diferenţiat al grupurilor

[47] Vezi Puşcariu, *Limba română II*, p. 95.

[48] Vezi cazul semnalat şi la Geagea, *Erweichung und Verhärtung*, p. 164.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

cu sonante. Referitor la ultimul caz, este semnificativ de menționat faptul că față de *grobniță* (variantă semnalată exclusiv în DA, ca formă etimologică, din bg. *grobnica*), dicționarele limbii române înregistrează cuvîntul-titlu în forma *gropniță*, pe care o explică, în raport cu fonetismul din etimon, prin influența lui *groapă* (vezi DA ; cf. CADE, Scriban, D., DEX, s.v.). Comparativ, *grobnic*, cu sensul 'giulgiu' dar și 'gropniță, mormînt' apare înregistrat ca atare și explicat din v.sl. *grobĭnŭ*, modificat după suf. *-nic* (cf. DA ; vezi la Scriban și *grobiște* 'cimitir', învechit, din bg. *grobište* 'id'., — din *grob* 'mormînt' —, înregistrat și în ALR I, II, h. 301/860, în sud-vestul Olteniei).

În încheiere facem următoarea observație : atît inițial cît și în poziție medială, **pn** apare cel mai frecvent în cuvinte cu etimon romanic, sau derivate pe teren românesc, și numai în foarte puține cuvinte de alte origini (slavă, mai rar, germană) ; prin comparație, **bn** în poziție medială este caracteristic împrumuturilor slave și vechi slave, cuvintele de origine romanică, ca și derivatele normale pe teren românesc sau împrumuturile din alte limbi ca, de exemplu, germana, cu același grup sonor, fiind extrem de puține. Ținînd seama și de această constatare s-ar părea că, spre deosebire de fricativele **s, ş, f,** sau oclusivele **c, t** urmate de **n**, în cazul de față, sonorizarea oclusivei bilabiale surde **p** — prin acomodarea regresivă a sonorității, tendință care s-a dovedit deosebit de activă în unele graiuri populare — se relevă ca un fapt incompatibil cu specificul însuși al limbii române, ca limbă romanică, în ceea ce privește statutul fonetic și fonologic al grupului **pn**. Totodată apare mai clar sugerată una din premisele referitoare la explicația fenomenului de sonorizare, în anumite zone lingvistice, avînd în vedere o influență străină, probabil slavă, de tip recent.

Concluziile privind sonoritatea grupurilor constituite din oclusivele bilabiale **p, b** și sonante rămîn încă de precizat după ce vor fi examinate după criterii asemănătoare grupurile **pm** și, mai ales, **pl, bl** și **pr, br**, de care ne vom ocupa în viitor.

Considerații finale

1. Existența unor deosebiri regionale în cadrul dacoromânei privind tratamentul fricativelor și oclusivelor surde în grupuri cu sonante a fost semnalată în diferite studii. O cercetare sistematică nu s-a făcut și, probabil că, din această cauză fonetismul nu a fost luat în considerație în descrierea subdiviziunilor teritoriale ale dacoromânei, deși fapte mai puțin semnificative și care pot fi mai puțin precis fixate teritorial sînt discutate.

2. Pentru încadrarea lui corectă s-a dovedit necesară cercetarea situației acestor grupuri în înregistrările din graiurile populare ținînd seama de originea cuvintelor. Pe această bază se poate delimita atît cadrul general al fenomenului, gradul de sonoritate al sonantelor românești, cît și manifestările diferențiate reflectînd tendințe proprii unor arii. Întrucît în lucrarea de față am analizat numai situația grupurilor formate cu *sonanta nazală* **n**, formularea unor concluzii este prematură. Totuși, în linii generale, pot fi reținute următoarele fapte :

a) Grupurile (sau vecinătățile consonantice) etimologice **zn, jn, vn, gn, dn, bn**, din împrumuturile vechi pătrunse în limba comună, din împrumuturile regionale și din cuvintele create pe teren românesc, sînt reflectate

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

ca atare în pronunţia din toate graiurile româneşti. Aşa se prezintă situaţia în cazurile : *gleznă, îndrăzni, mirozmă, praznic, prăznui*, cf. *iznoavă* ; *cujniţă*, cf. *probajni* (*pobrejnea, probajnili*) ; *ibovnic*, cf. (moarte) *gravnică* ; (a se) *jăgni* (*jegni*), *jăgniţă, jăgneală, oligni, zăgneată* (*jăgneată*) ; cf. *trîgni* (*trăgni*) ; *podnog* (*podnoj*), *logodnă, vrednic, -ă*, cf. *bodnar* ; *grabnic* (*-ă*), cf. *grobniţă* şi *grobnic, netrebnic*.

b) Există, pentru unele grupuri, cazuri de sonorizare pe teren românesc care s-au generalizat. Ele atestă existenţa, pentru grupurile respective, a unei tendinţe de acomodare regresivă a sonorităţii : cf. *poznă, haznă, hăznui, jneapăn*.

c) Tendinţa la care ne-am referit este deosebit de activă în unele arii dacoromâne. Prin comparaţie cu variantele pronunţate consecvent cu **sn, şn, fn, cn, tn** etimologice (lipsesc cazurile ilustrative în ceea ce priveşte **pn**), în ariile moldovenească (şi cu Dobrogea, de cele mai multe ori) şi bănăţeană, pot fi delimitate ca *sonorizante* ariile muntenească — oltenească şi cea crişeană — maramureşeană. **1.** Fapte comune ambelor arii sînt : **sn**>**zn** în *znop, lezne, plezni, trăzni, trăznet, doznic, prîznel*, cf. *prîzneşte* ; **şn**>**jn** în *mojneag, rîjni, rîjnit, -ă, rîjniţă, (s)crîjni, (s)fejnic, cojniţă* ; **cn**>**gn** în *ciogni, ciognitoare, potigni, răgni*, cf. *tro(a)gnă, (în)trognat* ; **tn**>**dn** în *clopodniţă*. **2.** Fapte specifice graiurilor de sud, muntenești şi oltenești : **sn**>**zn** în *trozni, trăznitură, croznă* (*croznie*), (*a se*) *znopi, băzni* (cf. *baznu* [art.]), *domeznice* ; **şn**>**jn** în *obijnui, obijnuit-ă, obijnuinţă, strajnic, ţijni, ţijnitoare, fijnesc, fojnăi*, cf. *crojnă, streajnă* ; **fn**>**vn** în *buvniţă* (*buvnă*), *buvniţoi* (*buvnoi, buvnar*), *ţivnă, puvni, buvni, răbuvni* ; **cn**>**gn** în *ognă, ognaş, crîgni, oligni, pogni, ţignit, zvîgni, igni*, cf. *iagnie, migni*, cf. *trîgni* (*trăgni*) ; **tn**>**dn** în *bodniţă, Pudna*. **3.** Fapte specifice graiurilor nord-vestice, din Crişana şi Maramureş : **sn**>**zn** în *crîznic, pleznitură, creazna* (muntelui) ; **şn**>**jn** în *jnaidăr, jnăidărie, jnăidăriţă, pajnic, rîjneică*, cf. *clopojniţă* ; **cn** > **gn** în *mogni, sugnă*, cf. *pigniţă*.

Pentru o parte din cazurile de mai sus, aşa cum am precizat în cursul lucrării de fiecare dată, comparaţia se poate face numai bilateral, între o arie de tip „sonorizant" şi o alta de tip „nesonorizant" (de exemplu : Oltenia, Muntenia faţă de Banat, Oltenia, Muntenia faţă de Moldova, sau Crişana, Maramureş faţă de Banat). **4.** Aceste aprecieri (vezi punctele **2.** şi **3.** de mai sus) pot fi susţinute pe baza atestării unor cazuri cu circulaţie strict zonală (pentru care nu există posibilitatea comparaţiei) : *plezne* (pl.), cf. şi *pleaznă, pleznitoare, pleznicer, coropijniţă, bolejniţă, bolejnic, bujneag, bujniceală, bujniceşte, dujnic, pegni, cognă, ogni*, cf. *ugnitură, pognete*, pentru graiurile de sud, din Muntenia şi Oltenia ; *lizniţ* (*lezniţ*), *colejnă, cujner, bugnar*, cf. *pigniţă*, pentru graiurile de nord-vest, din Crişana şi Maramureş.

Ariile „sonorizante" prezintă şi ele aşa-zise inconsecvenţe (vezi, de exemplu, *snop, trăsni, moşneag, ţifnă, răcni*, cf. *troacnă, clopolniţă* în graiurile sudice), variantele cu surdă sau sonoră înaintea nazalei **n** aflîndu-se în variaţie liberă, în aceste cazuri.

d) Desonorizarea grupului sonor etimologic în Moldova (şi în Banat, Dobrogea) este o probă indirectă a conştiinţei unei „norme regionale *surde*". Desonorizarea *emfatică* în Muntenia, Oltenia are, corelativ, aceeaşi valoare, pentru a proba perceperea fonetismului şi încadrarea lui într-o variantă stilistică a vorbirii.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

e) Cazurile „divergente" se prezintă cantitativ și calitativ ca insuficiente pentru a infirma sau relativiza caracterizările formulate mai sus (la fel, se prezintă situația în cazurile incerte, dat fiind etimonul necunoscut).

3. Delimitînd aceste „nivele" și izolînd cazurile concludente prin comparație în sincronie se poate remarca tendința activă de sonorizare a fricativelor și oclusivelor surde în grup cu sonante într-o arie sudică (Oltenia și Muntenia, cu zona învecinată din Transilvania) și într-una nord-vestică (Crișana, Maramureș, cu zonele învecinate). Dată fiind situația graiurilor din Transilvania (cărora, în general, nici nu li se recunoaște statutul de „subdialect"), mai exactă este prezentarea după care subdialectele moldovenesc și bănățean se deosebesc de celelalte prin absența tendinței de sonorizare în situația dată.

În ceea ce privește unele cazuri de sonorizare semnalate pentru aceste graiuri, trebuie precizat faptul că Moldova nu oferă o mapă lingvistică unitară, mai ales din punct de vedere fonetic, datorită enclavelor de tip muntenesc în sud, sau ardelenești, care se întîlnesc din Bucovina pînă în sudul provinciei. Vecinătățile Banatului, pe de altă parte, trebuie interpretate din același punct de vedere.

Apreciem că acest fapt fonetic trebuie luat în considerație în descrierea subdiviziunilor teritoriale ale dacoromânei. Întrucît fonetismul analizat nu pune probleme de principiu dacă avem în vedere concepția potrivit căreia dacoromâna are cinci subdialecte, vom observa că în cadrul delimitării a două subdialecte, unul sudic și celălalt nordic, aria nordică, avînd ca zone extreme graiurile de tip bănățean și moldovenesc, se prezintă discontinuă, în cazul sonorizării, ca și în alte cazuri : Crișana și Maramureșul au comune cu graiurile de tip sudic africata *ĉ/ĉ* (Maramureșul și perechea sonoră, *ǧ*), iar numai pentru Crișana poate fi consemnată, ca fapt comun cu aria sudică, prezența fricativelor prepalatale muiate *ș'* și *j'*.

Desigur, aceste constatări se bazează numai pe situația grupurilor consonantice constituite cu sonanta **n** ; cercetarea celorlalte grupuri formate din fricative sau oclusive surde cu **m**, **l** și **r** va putea duce la rezultate concludente cu privire la fenomenul sonorizării, ca fonetism regional sau dialectal.

SIGLE ȘI ABREVIERI*

ALR I = *Atlasul lingvistic român I*, de Sever Pop, I, Cluj, 1938 ; II, Sibiu—Leipzig, 1942.
ALR II = *Atlasul lingvistic român II*, de Emil Petrovici, I, Sibiu—Leipzig, 1940.
ALR II s.n. = *Atlasul lingvistic român*, Serie nouă, de Emil Petrovici, București, I, II, 1956, III 1961, IV 1965, V 1966, VI 1969, VII 1972.
ALRT = *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici, suplement la ALR II, Sibiu—Leipzig, 1943.
Atlasul lingvistic român, pe regiuni, v. NALR..., TD (= *Texte dialectale*) ...
Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen* = Vasile Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Berlin, 1971.
Avram, *Cercetări asupra sonorității* = Andrei Avram, *Cercetări asupra sonorității în limba română*, București, 1961.
Coteanu, Grupurile consonantice = I. Coteanu, *Structura fonologică a cuvîntului românesc literar actual (grupurile consonantice)*, în SCL, XXV, 1974, nr. 2, p. 137 — 148.

* Nu sînt date siglele curente ale revistelor și dicționarelor.

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

Dumistrăcel, *Fonetica neologismului* = Stelian Dumistrăcel, *Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, Bucureşti, 1978.
Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* = Ernst Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Wien, 1919.
Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti—Tituleşti* = Ernst Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti—Tituleşti*, Jena und Leipzig, 1937.
Geagea, *Erweichung und Verhärtung* = Christea Geagea, *Erweichung und Verhärtung im Rumänischen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache", XVII — XVIII, 1911, p. 113 — 176.
Graur, *Tendinţele actuale* = Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968.
Graur-Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain* = Al. Graur - Al. Rosetti, *Esquisse d'une phonologie du roumain*, în BL, VI, 1938.
Iordan, *Limba română actuală* = Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Iaşi, 1943.
Iordan, *Limba română contemporană*, ediţia a 2-a, Bucureşti, 1956.
Ivănescu, *Istoria limbii române* = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, 1980.
Lombard, *La prononciation du roumain* = Alf Lombard, *La prononciation du roumain*, extras din „Uppsala Universitets Arsskrift", Uppsala, 1936.
NALR.Oltenia = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni.Oltenia*, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, Bucureşti, I 1967, II 1970, III 1974, IV 1980.
NALR.Maramureş = *Atlasul lingvistic român, pe regiuni.Maramureş*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, Bucureşti, I 1969, II 1971, III 1973.
NALR.Banat = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni.Banat*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, I, Bucureşti, 1980.
Petrovici, *De la nasalité* = Émile Petrovici, *De la nasalité en roumain*, Cluj, 1930.
Puşcariu, *Limba română I* = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940.
Puşcariu, *Limba română II* = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, Bucureşti, 1959.
TD.Oltenia = *Texte dialectale.Oltenia*, publicate, sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967.
TD.Muntenia I, II = *Texte dialectale.Muntenia*, publicate, sub redacţia lui B. Cazacu, vol. I, 1973, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe ; vol. II, 1975, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bodgan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti.
TD.„Porţile de Fier" = *Graiul din zona „Porţile de Fier" I. Texte. Sintaxă*, de Cornelia Cohuţ şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973.
Vasiliu, *Fonologia* = Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, 1965.

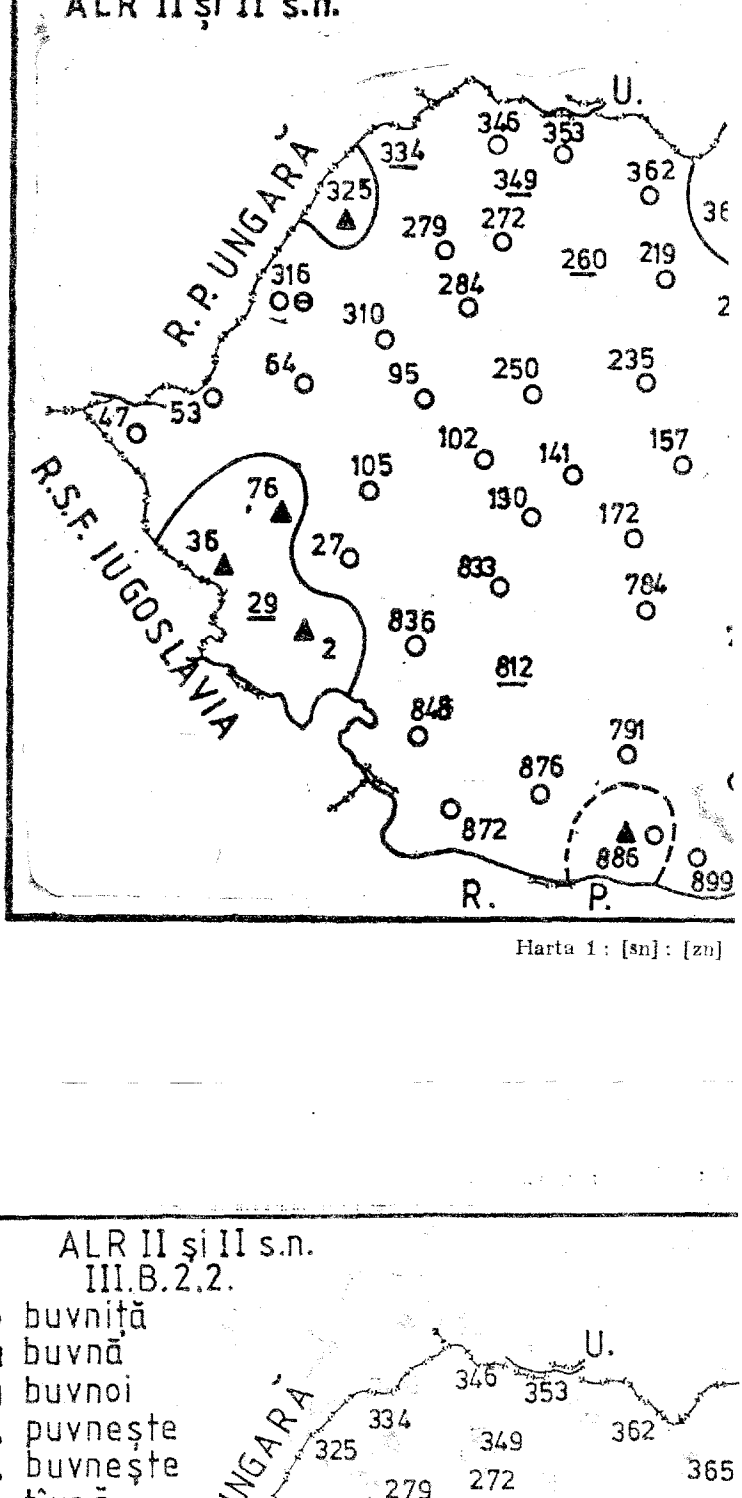
LA SONORISATION DES FRICATIVES ET DES OCCLUSIVES SOURDES (s, ş, f ; c, t, p) SUIVIES PAR LA SONNANTE NASALE n, UNE TENDANCE ACTIVE DANS LES PARLERS DACO-ROUMAINS

RÉSUMÉ

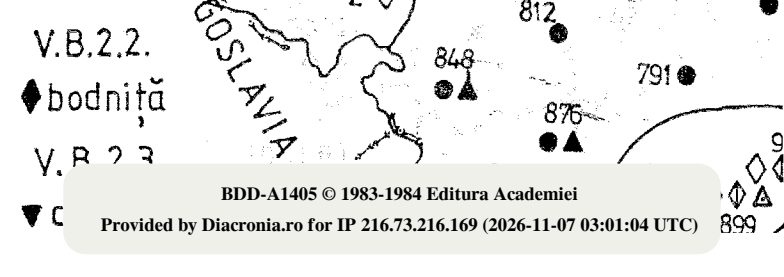
L'existence de différences dialectales à l'intérieur du daco-roumain concernant le traitement des fricatives et des occlusives sourdes dans des groupes comportant des sonnantes a été signalée dans diverses études, sans que le phénomène soit mis en rapport avec les sous-divisions territoriales du daco-roumain. Représentant un fragment d'une recherche plus vaste consacrée à l'ensemble des groupes et des séquences dans lesquels les sourdes [s], [ş], [f], [c], [t], [p] sont suivies ou précédées par les sonnantes [n], [m], [l], [r], la présente étude analyse la situation des réponses enregistrées au cours des enquêtes pour l'*Atlas linguistique roumain I* et *II* et pour le *Nouvel Atlas linguistique roumain, par régions* ; il s'agit de la sonorisation des fricatives et des occlusives sourdes citées, suivies de la sonnante [n], par assimilation régressive. L'accomodement de sonorité [sn] > [zn], [şn] > [jn], [fn] > [vn], [cn] > [gn], [tn] > [dn] et [pn] > [bn] a été considéré aussi en fonction de la position de ces groupes à l'intérieur du mot : initiale, médiale et finale.

En opérant une distinction entre les mots et les formes où les groupes [zn], [jn], [vn], [gn], [dn], [bn] sont étymologiques et généraux dans le parler commun et dans les patois (*gleznă, îndrăzni, praznic, cujniţă, ibovnic, zăgneată, podnog, logodnă, grabnic, netrebnic*) et les mots dans lesquels ces groupes sonores reflètent des tendances spécifiques de la prononciation de cer-

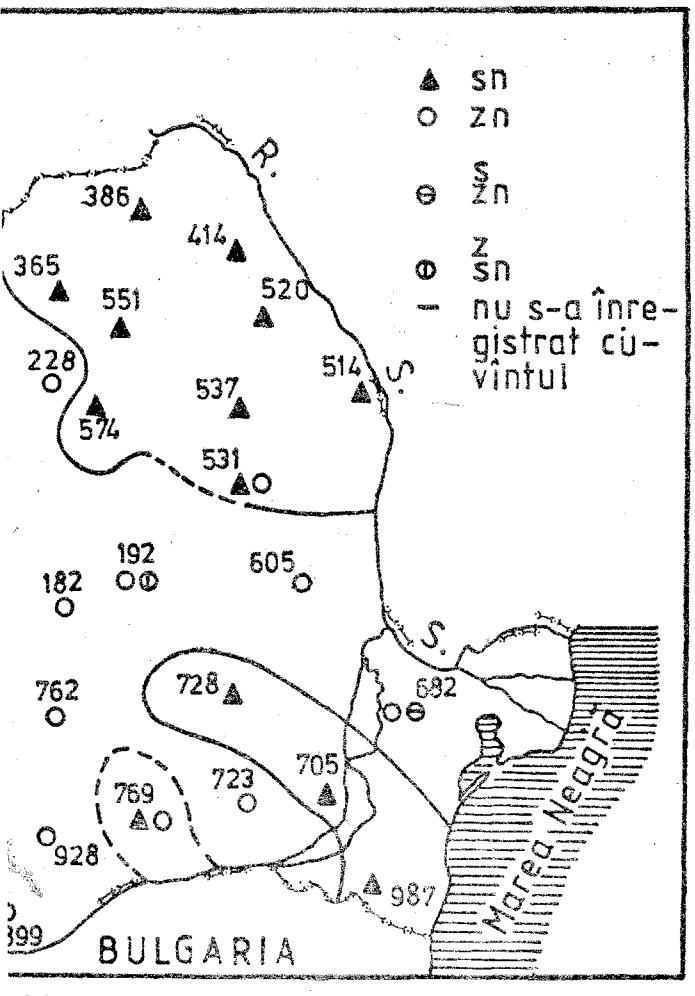
BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

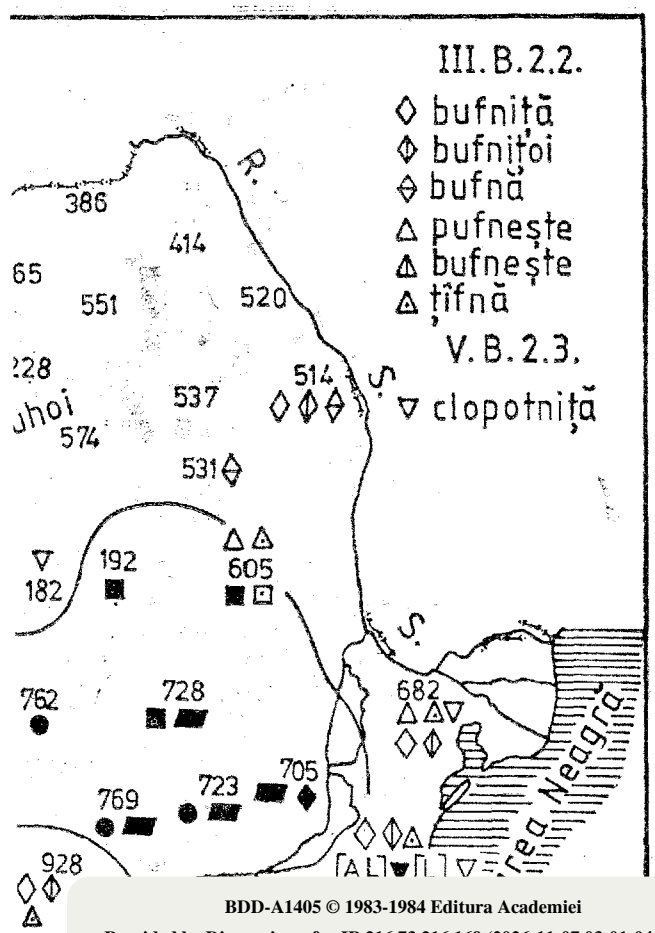
Harta 1 : [sn] : [zn]

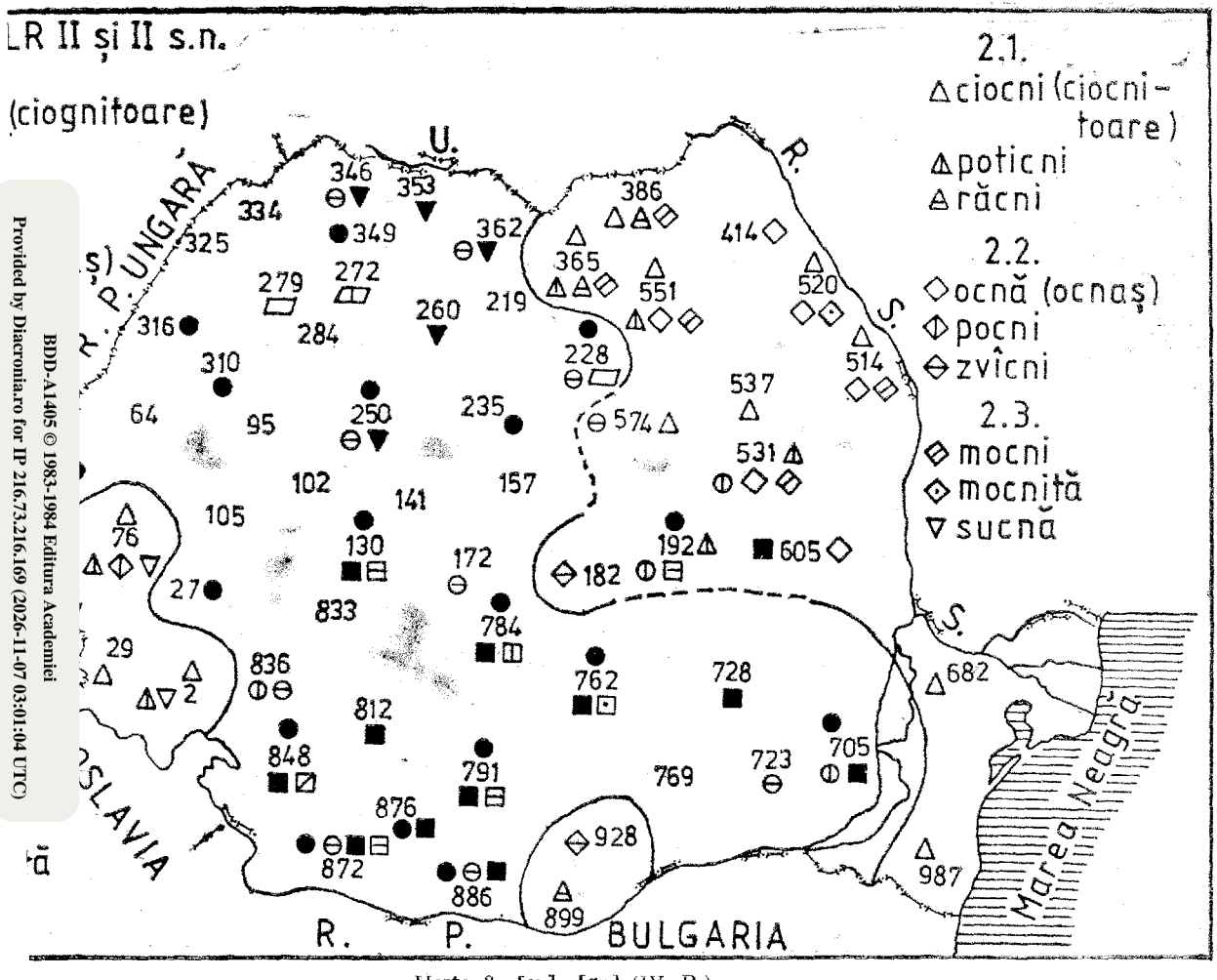
BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

n] în *snop* (și pl.)

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

Harta 3 : [cn] : [gu] (IV. B.)

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)

taines aires linguistiques, l'étude démontre que la tendance à la sonorisation des fricatives et des occlusives sourdes placées avant la sonnante nasale [n] est particulièrement active dans l'aire du Sud du daco-roumain (l'Olténie et la Valachie, comprenant aussi la zone voisine du Sud de la Transylvanie), et dans une autre, de Nord-Ouest (la Crişana, le Maramureş, comprenant aussi des zones voisines de Transylvanie) ; l'analyse exhaustive des cartes ALR et NALR (tout comme des volumes de textes dialectaux) offre de nombreux exemples convaincants en ce sens : *znop, plezni, trăzni, prîznel* ; *mojneag, rîjniţă, cojniţă* ; *ciogni, răgni,* cf. *tro(a)gnă* ; *clopodniţă* (parmi les formes qui caractérisent les deux aires ensembles) ; *trozni, crozn̆ă, domeznic* ; *obijnui, strajnic, ţijni, buvniţă, puvni, răbuvni* ; *ogn̆ă, pogni, ţignit, zvigni, bodniţă, Pudna* (parmi les formes spécifiques aux parlers de Sud, valachiques et olténiens) ; *crîznic* ; *jnaidăr, rîjneică* ; *mogni, sugn̆ă* (parmi les formes spécifiques aux parlers du Nord-Ouest, la Crişana, le Maramureş). On leur ajoute d'autres cas, à circulation strictement zonale, et pour lesquels il n'y a pas de possibilité de comparaison ; voir *plezne* (pl.) ; *coropijniţă, bolejniţă, bujniceală, dujnic,* pour l'aire de Sud ; *lizniţ, colejnă, cujner* ; *bugnar* (cf. *pigniţă*), pour l'aire de Nord-Ouest.

L'aire de Sud (la Valachie et l'Olténie) et celle de Nord-Ouest (la Crişana et le Maramureş) ont pu être délimitées comme „sonorisantes" à la suite de la comparaison (pour la plupart des exemples analysés) avec des formes de la Moldavie (souvent aussi avec celles de Dobroudja) et du Banat, zones de type „nonsonorisant", où l'on a régulièrement enregistré des variantes ayant gardé les fricatives et les occlusives sourdes étymologiques.

Les aires de type „sonorisant" présentent elles-aussi des inconséquences (voir, par exemple, *snop, trăsni, moşneag, ţîfnă, răcni* et *troacnă, clopotniţă* dans les parlers de Sud), les prononciations comportant devant la nasale [n] une sourde ou bien une sonore se trouvant, pour ces mots, en variation libre.

La d é s o n o r i s a t i o n du groupe sonore étymologique dans les parlers de la Moldavie (et encore du Banat et de la Dobroudja) est une preuve indirecte de la conscience d'une „n o r m e régionale sourde" ; la désonorisation e m p h a t i q u e dans la Valachie et l'Olténie a, corrélativement, la même valeur, et prouve la perception du phonétisme en tant que variante stylistique de la parole.

Les cas de sonorisation dans les aires „nonsonorisantes" s'expliquent, premièrement pour la Moldavie, par le fait que cette province ne représente pas une zone linguistique unitaire, surtout au point de vue phonétique ; elle comporte des enclaves à parlers de type valachique au Sud, ou bien de provenance transylvaine (dans la région de Bucovina). Les zones avoisinantes de Banat doivent, à leur tour, être considerées au même point de vue.

Afin de définir ce qui est propre au phénomène analysé et de préciser sa répartition territoriale, une délimitation vis-à-vis d'autres types d'accommodement s'est avérée nécessaire : il s'agit des *sonorisations obligatoires* (du type *zbor, zdrobi, zgomot*), des *sonorisations généralisées* sur le terrain roumain, devenues norme ortographique et ortoépique (dans des mots comme *dezmembra, deznaţionaliza* ; cf. aussi *dezlega* vis-à-vis des cas oscillants du type *smeură — zmeură*) et des *sonorisations liées à la phonétique syntaxique* (sandhi).

On apprécie, conformément aux résultats de l'analyse, que le fait phonétique discuté doit être pris en considération dans la description des sous-divisions territoriales du daco-roumain, d'autant plus que la distributions des aires „sonorisantes" et „nonsonorisantes" présente des similitudes avec d'autres faits phonétiques (*ĉ/ĝ, ş'/j'*) en se rapportant à l'existence de cinq ou bien de deux sous-dialectes du daco-roumain.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor
Iaşi, Str. Codrescu, nr. 2

BDD-A1405 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:04 UTC)